

Analîz # Kultur # Lîteratur

HELWEST

Kovara Kulturî û Lîteraturî

ZÎNDANA AMEDÊ

B
E
R
X
W
E
D
A
N
A

1
9
8
4
A
N

K
U
Ş
T
I
N
A

N.
B
U
Y
U
K
K
A
Y
A

DI ZÎNDANÊ DE KARÛBARÊ REWŞENBÎRÎ

Helwest Hejmar / No : 9 * * * * - Zivîstan - 1998

HELWEST
Kovara Kulturî û Lîteraturî

Utgivare
Moderna Kultur Förlaget

Xwedî
Weşanên Çanda Nûjen

Ansvarîg / Berpirsiyar
Birêvebirê Kovarê
Lokman Polat

Hejmar : 9

Sal : 3 - Zivistan - 1998

Çap : Baran Tryckerî
Stockholm

Abonetî : Salek - 200 Kr.

Derveyê Swêdê : 50 \$

Postgîro : 9 13 31 - 9

ISSN - 1400 - 9404

Navnîşan / Adres
Tensta Alle 43 - 2tr.
163 64 Spanga - Sweden

Înternet E - Mail
Serrac - @ hotmail. Com

Wêneya Bergê

Jina ku îşkence dibîne

PÊŞKÊŞÎ

Lokman Polat

Xwendevanên Hêja!

Me şiklê kovara Helwestê guhart. Ji hejmara 9'an pêve dê hendî kovar bi vê şiklî derkeve. Ev şiklê kovarê ji alî mesrefa posteyê ve baş e, bi erzanî dibe mal. Me ji bo hejmarek kovara Hel-

westê 28 Kron heqê posteyê didan, niha em dê 13 Kron bidin. Heqê çapê -Matbaa- jî ji berê erzantr e.

Di nava Kurdan de bazara weşanên Kurdî qels e, weşanên xwerû bi Kurdî gelek hindik têne firotin. Yên ku weşanên Kurdî derdixin hemû jî zirar dikin, lê ji ber vatêniya welatperweriyê vê karê bi zirar wek xizmetek dipejirînin û weşanvaniya Kurdî didomînin.

Me heta niha qet nivîsên teorîk yê siyasî di kovara Helwestê de neweşand. Lê ji niha pêve em dixwazin hinek nivîsên li ser pîrsa kultura demokrasiyê biweşînin. Di nav Kurdan de kultura demokrasiyê pîrr qels e. Ji bo lîteratura kultura demokrasiyê di nav Kurdan de pêş bikeve em dê gelek nivîs - lêkolîn û meqale- biweşînin. Yên ku li ser kultura demokrasiyê dixwazin dîtînen xwe pêşkêşê civata Kurd bikin, yê ku bi dil û can dixwazin kultura demokrasiyê di nav Kurdan de pêşbikeve bila ji kovara Helwestê re nivîs binivîsin. Di hejmara bê de (hejmar 10) em dê giranî bidin nivîsên li ser kultura demokrasiyê. Di vê hejmarê de me giranî daye ser "di zindanê de karûbarê kulturî, rewşenbîrî". Me hinek pirtûkên ku li ser zindanê ne, daye danasîn. Pirtûkên ku li ser zindana Amedê hatine nivîsîn balkêş in. Lê ev pirtûk têr nakin, divê romana zindana Amedê jî bê nivîsîn. Di nav nivîskarên Kurd de nivîsîna romanên bi Kurdî dest pê kiriye. Bi hêviya ku romannivîseriya Kurdî hîn jî pêş bikeve. Hetanî hejmara bê hûn bimînin di xweşiyê de.

LI KURDISTANÊ

PÎROZBAHÎYA SERSALÊ

Xidirê Ūso

Êvara sersalê herkes li gorî karîniya xwe tevdîra xwe dike: Xwarin, fêkî û şêraniyên xwe amade dikin. Li her mal, gund û bajarî heval û hogir, lêzim û zeyî li hev vedihewin; bi saz û sazandê, bi dengbêj û stran, bi lîstik, şano û hirboqî, bi skeç (kenok), bi zalve, texlît û qerfan sersala xwe pîroz dikin.

Li her şênîyê Kurdistanê, xortên jêhatî, şep û bi-huner xwe didin hev, dest bi amadeyî û provayên şano û diyalogên pêşandana pîrozbahîya sersalê dikin. Sersal ji bo herkesî rojek teybetî û xwedîyê wateyek girîng e. Divê li gorî nîrxê wê, herkes rola xwe bilîze û berpirsiyarîya xwe pêk bîne. Loma berpirsiyarîya xortan bi hunerên xwe şakirina civakê ye, ya civakê jî, bi pere û xwarinên xweş, razîkirina xorta ye.

Di komika şano û pêşandanê de xortek rola Pîrê Salê, yek ya Kose (Qirdik), yek ya Bûkê û yê din jî rola Zavê digirin. Ev kom, dibe ku bi Fîguranên lîstik û dîlanê, bi sazband, bilûrvan an erbanevan dewlemendtir bibe.

Pîrê Salê, hinek Kalê Xizir temsîl dike, hinekî jî dişibihe Kalê Noel (Father Christmas)ê fileha. Xortî vî rolî dileyize, ji hiriya sipî rîh û simbelê xwe çêdike, kum û kolos an cemedanekî li dora serê xwe digerîne, gopalekî dike destê xwe. Ew tenê ne sala derbasbûyî, tevaya dîroka civakê temsîl dike. Wî roj û demsalên baş û xerab buhartîye. Wî azadî û dîlîtî, şer û aşitî, xela û dewlemendî, xweşî û nexweşî, başî û xerabîya dinyayê dîtîye. Ew xwedîyê zanîna kevneşopî,

bawerî û çanda civakê ye. Zana, pîspor, aqilmend û jîrikê gel e. Aştîxwaz, dilnêrm û şîretkarê gel e. Li hember xwînmij û zordestan, zalim û neyarên êrîşkar jî, parêzgerê bi hêrs û biryar e. Perwerdekarê zaro û neviya, piştgirê jin û qelsa ne. Rola wî ya di şanoyê de, bi vê giranî û berpirsiyarîyê ye.

Kose, li hinek deran jî jê re Qirdik tê gotin: lê di terîmlojiya civaka Kurd de, ev du kesayetiyên ji hev cuda û dijê hev in. Kose, mizawirî, konetî, fenekî û zexeliyê temsîl dike, lê Qirdik, kawikî, qerfokî, qeşmerî û kenokîyê temsîl dike. Xortê ku xwe dike kose, bê rîh û simbel e; ruyê xwe sera-peng bi tenîya sêlê reş dike, kumekî dide serê xwe. Ew demsala zivistanê, ba û bahoz û tarîyê, nexweşî û xerabîyê, xayîntî, fesadî, derew û fetbazîyê temsîl dike. Di birçîbûn û xizaniyê, di şer û tevkûjîyan, di hemû qeda û belan û karesatên xweza û civakê de rola wî heye. Rolê qeşmerî, hoqebazî, texlît û pêkenînan jî dide ser xwe.

Xortek bi cilê bûkanîyê xwe dixemilîne û xêlîyekê davê ser serê xwe. Xortek jî cilên zavetîyê li xwe dike. Bûk û Zave jî, sala nû, biharê, bereket û adanî, kêf û şahî, dewlemendî, aşitî û tenduristî, bedewî û delalîyê, dar û beran, roj, heyv û stêran, hêvî, tekoşîn û serkeftin, tovê jîyana civakê, azadî û serxwebûna gel, Kurd û Kurdistanê temsîl dikin.

Komika hunermendan ku xwe amade dikin, êvara sersalê dest bi gera malan dikin. pêşî Pîrê Salê li derî dixê û bi keremkirina xwedîyê malê re derbasî hundir dibin. Piştî silav û êvarbaşîyê, Pîrê Salê, niyaza xwe û hevalên xwe pêşkêşî xwedîyê malê dike:

— Serê salê, binê salê, xwedê zarokê bide vê malê!
Piştî tev bi hev re jî ferdên malê re dibêin:
— Êvara we xweş, sersala we pîroz be!

Malxwê û kevanîya malê jî, bi dilgermî û dilgeşî li wan vedigerîne:

— Gelek berxwedêr bin; hûn di ser ser û çavan re, bi xêr û xweşî hatin; sersala we jî pîroz be û hûn gelek sersalan bibînin!

Wê gavê ferdên malê bi rûkenî û dilpakî li wan temaşê dike. Pîrê Salê dertê pêş, bi herdu destan bi ser gopelê xwe ve xûz dibe û xwe dide nasîn:

— Ez dîrok im, serkan im; bapîr im. Min buhart gelek dem û dewran, sal û demsal. Min dîtî buharên rengîn, zivistanên reş û tarî! Bi şîrqînên brûskan, bi gurmînên ewran re li min da ba û bahoze, berf û baran! Min xweşî dît û nexweşîyên giran! Geh bûm seyidvan, geh cotyar û şivan, geh ez bûm cengawer û şervan! Şa bûm ez, bi xêr û bêr, gul û gîha, bi zaro û neviya! Carcaran xemgîn bûm, bi hatina karesat û bela, xela û xizaniya dinyayê! Ya dijwar jî, min dîtî gelek talan û êrîş,

êrîşên teyr û teba, keftar û guran, gurên hov, gurên devbixwîn; êrîşên artêşan, êrîşên barbaran: Talan kirin, şewitandin, hilweşandin gund û bajar; qir kirin jin û mêr, nefî kirin êl û eyal, seranser wêran kirin Kurdistan!

Pîrê Salê bi xembarî serê xwe ditewîne û dihejîne. Kose dertê pêş û xwe dide nasîn:

— Ez kose me, rûreş û diltarî me. Ez melkemoûtê mirinê, qeda û bela, xem û nexweşîyê dibarînim; ez zivistanî, ba û bahoze radikim, ewrên reşûtarî dadixim, brûskan dişîrqînim! Xizanî û xela me, birçîbûn û bela me! Ez neyarim; heval-neyarim; xweperest û dilhişk, famkor û fetbaz im; bêbîr û bal, fesad û bekoewan im!

Piştî axaftinê Kose, mîna aqilsivika, bêşerm û bi rûreşî zûzû li dora xwe dinêre û bi dengê tîz (zirav) dikene. Wê gavê Zave dertê pêş, xwe dinasîne:

— Ez pêşeroj im; civak û gel im; karker û gundî, şivan û gavan im. Kedkar û berhemkar im; serdar û yar im; kelemê pêşçavê neyar im. Lê çi bikim, îro mame xizan, dîl, perîşan û nezan! Evîndarê yara xwe me, xwedîyê vîyanên germ, hêvîdarê dahatuya xwe me! Lewma tekoşer û xebatkar im, Kurd im, dozkar û sozdarê Kurdistan im!

Piştî ku zave axaftina xwe diqedîne, Bûk dertê pêş û dipeyive:

— Ez bihar im; gul û gulistan, tov û jîyan im. Niştîman im; mêrg û kanî, deşt û zozan im. Çand û huner im ez, ziman û stran, deng û awaz im; bilûr, govend û dîlan im. Evîndar û dildar im; herdem xêr û bêr, aşitî û azadî dixwaz im; bûka salê dayika we Kurdistan im.

Piştî ku qahremanên me xwe didin nasîn, dest bi şanoya xwe dikin. Mijarên şanoyê bi piranî li ser bûyerên balkêş ku di nav civakê de diqewimin. Ev bûyerna bi piranî “trajî - komîk” in: Hinek li ser zîlm û zordariya polis û leşkerên dewletê ne, hin li ser bûyerên navbêna jin û mêran, hin li ser evîndariyê ne. Zalve û texlîtê meş û axaftina mirovan, an texlîtê dengê teyr û teban dikin. Qerf û henekan dikin; serpehatîyên balkêş yên bi tomet, ecêp û bi pêkenî dibêin. Bi stran û dîlan, bi qeşmerî û hokebazîyan dawîya pêşandana xwe tînin. Gava ku xatîrxwestin û şevbaşîya malê dikin, malxwê û kevanî, li gorî karîniya xwe pere, fêkî, xwarin û vexwarin, zad an şêranî dide wan. Ew jî berê xwe didin malek din.

HER TIŞTÊ ME QEDEXE BÛ

Seracettîn Kirici

Girtîgeh

Sirgûn

Kûştin

Çek

Neheqî

Kûştina "qesas nediyar"

Penaberî

Şerê çekdarî

Îşkence

çiya û zozan qedera me Kurda ye. Êş û elema min
-me dîtîye, êşa gundiye koçer, êşa siyaservanên
Kurd, êşa xortên li serê çiyê, êşa rewşenbîr û pe-
naberên Kurd e. Roj hatiye, em hemî:

Girtiyên di girtîgehan de

Şervanên azadiyê li serê çiyên

Rewşenbîr di qada çandî û hunerî de

Siyasetvan di pêşengiya gelê xwe de

Penaber di warên dîplomasî de (cih û warên me
cihê cihê bin jî) divê her kes di warê xwe de
têkoşîn bide û dilê me hemûyan jî bo berjewen-
diya welatê me bavêje.

Di hucra tarî de, ez û xeyalên xwe tenê ne û
xeyalên min ên girtîgeha Amedê wek roja ewilî
zindî ne. Serpêhatiyên min ên girtîgeha Amedê
yek bi yek di ber çavên min re derbas bûn.

Ziman qedex

Fikrandin qedexe bû.

Xwarin, vexwarin, nivîsandin, xwendin, parastin,
siyaset, kêf û şahî, hevdiyatina dê û bavan, xuşk û
birayan, xeyala delalê û zarokan her tişt, her tiştê
me qedexe bû. Axîna hevrêyên min, axîna hogi-
ran, axîna qîz û xortên Kurd di guhê min de
diçinge û di vê çingênîyê de dengê ji dur ve ban

min dike. Gelo çima, hûn jan û jiyana me ya
girtîgeha Amedê bi zimanê me nanivîsînin, çima
hûn vatiniyên xwe pêk nênin? Ewê roj bê em ê bi
bestika we bigrin û hesab ji we bipirsin.

(.....)

Di hucra xwe de, ez tikîtenê bûm. Hucrên
Enqerê ne wek hucrên Amed û Ruhayê bûn. Piştî
lêdan, xeberdan û neheqîyan, wextê min birin
hucrê ez gelek westiyayî û birçî bûm. Di qozîya
hucrê de, li ser banqê rûniştim. Serê min di nava
herdu kefên destê min de û xeyalên min didomin:
Hey lo lo!

Piştî îşkencên Ruhayê; piştî girtîgeha Amedê û
Ceyhanê, piştî çend salan ez dîsa li vir im. Di
destpêka şoreşgerîya me de; em, bi hezaran, bi
deh hezaran bûn. Ji wan aniha di nav têkoşîna
netewî û şoreşgerîyê de kî maye?

Hin heval hatin kûştin

Hin heval ji pêwîstîya jiyane penaber bûn.

Hinekan dev ji têkoşînê berdan. Li hember hemî
zahmetî, zilm û zordariyê gelek kesan jî di nav
refên tekoşînê de ciyê xwe parastine û li gorî bîr û
baweriyên xwe xebata xwe didomînin. Serê min
hîn di nav kefên destên min de ye. Peyva Esat
Oktay Yildiran "Girtîgeha Diyarbekir ne
girtîgehe, Akademîya 5 a ye" çî Akademî bû(!)

Lêdan

Mîşk xwarin

Tade

xwe şewitandin

Rojîya mirinê

Kuştin
Nîjadperestî
Bêhêvîtî

Û evîna welat. Çi rojên tijî bûn. Rojên bi êş.
Rojên radestî. Rojên berxwedanê, rojên îxanetê,
axîna girtîyan. Çi Akademî bû(!) Fêrgeha zîlm û
zordariyê. Têkiliyên hevrêyan, têkiliyên dostan,
têkiliyên rêxistin û partiyên din. Hemî bûyer wek
şerîtek filimî di ber çavên min re derbas bûn. Di
meha Tirmehê de, di germa Amedê de rojên meyî
bêav, rojên bi qedehek av derbasdibûn, hevalên ji
tîna dixewirîn û hevalên ji ber zehmetî û zorbûna
jiyanê ji xwe re û ji şoreşgeran re xeber didan.
Hemî serpêhatiyên min di ber çavên min re
derbas dibûn.

Çi rojên xerab

Çi rojên bêrûmet bûn... Wek gavek berê wextê
me xistin hundur, wek bav û kalên xwe xwestin
bi şexsiyeta min-me bilîzin. Û têkiliya rêxistinî
bifeliştin...

Di girtîgeha Amedê de bi rojan nan û av nedidan
me, piştî wê ji bi aperloyan û bi tekiliya qerdiya-
nan ban me dikirin û digotin: "Yên dixwazin
alîkariya dewletê bikin bila derkevin derve. Mana
vê hevokê "îspiyonçîtî" û sîxuriya hevalan bû. Ji
nav girtîyên Amedê, bi sedan sîxur derketin. Pîr
mirovên hêja, pîr şêr û pilingên li derve di vê
pêvajoyê de bédeng man. Me ji şexsiyeta xwe
gelek tişt wendakir.

Bi fermî me radestîya dewletê û rûreşî bêhemdî
pejirand. Biryar û zagonên 12'ê Îlonê wek jiyana
dervê me ji radest girtibû. Pîr caran em heta sibê
şiyar diman. deng û nalîna hevalan wek xencerek
li kezeba me diket. Lê em bédeng diman... Hîn û
hîn dengê axîn û nalîna girtîyan di guhê min de
ye.

Girtîgeha Amedê

Girtîgeha Evînê (Îran -NH)

Girtîgeha Uruguay

Girtîgeha Şîlî

Girtîgeha Afrîqa Başûr û girtîgeha Saygonê derbas
kir. Bi hezaran welatparêz, şoreşger demek dirêj
dibin nîrê raydarên zilimkar de rojên xerab û tije
îşkence derbaskirin. Jiyana mirovên girtîgeha
Amedê ji bo mirovatiyê ji bo dinê rûreşîyek
mezin bû.

Generalên darbeker, generalên faşîst bi deh heza-
ran mirov, bi sedan komel, sendîqa, partî û
mûxalefeta gel bê deng hêştibûn. Tu rêxistin,
partî û hêzên pêşverû li hember darbê derneketin.

Cih cih hin reaksiyonên biçûk hebûn lê têr nedi-
kir. Tu kesî li hember darbê hêzên xwe nekirin
yek û berxwedanek bi rêk û pêk nîşan nedan.

Rayedarên dewletê ji derbasbûya xwe zanibûn ku
bingeha şoreşê bingeha demokrasîyê ye û bingeha
têkoşînê di girtîgehan de tê avêtin, ji bo vê yekê
êrîşî girtîgehan kirin. Van êrîşan jî nîşan didan
ku:

Barê jînê

Barê têkoşînê

Barê berxwedanê

Û evîna welat hemî bar li ser milê girtîyan û li ser
milê malbatên wan bû.

Dayik û xuşkên me

Destgirtî û birayên me

Xanim û zarokên me barê têkoşînê hildabûn. Gir-
tîyan pîr êş û zehmetî kişandin. Gelek neheqî û
îşkence dîtin. Lê qahramanên herî mezin dayik û
birayên me, bav û xanimên me xuşk û zarokên
me bûn.

Di havîn û zivistana Amedê de

Biheqeret

Bineheqî

Biîşkencan li ber deriyê girtîgehê rojên xwe
derbas dikirin.

Şevên bêxew

Şevên biêş

Şevên bihesreta zarok û evîndaran, êşa xanima,
pêncî şêst rojên rojên birçîbûnê her roj, her seet ji
bo wan mirin bû, guhê wan li ser nûçeyên ji
girtîgehan dihatin bû. Bi fedakarîyek mezin bi şev
û roj piştgiriya me dikirin.

Di wê demê de li hember hemî astengî û qedex-
kirina dewletê, zindî mayîna hisên netewî bi berx-
wedan û têkoşîna girtîyan û malbatên wan ve
bû....

(.....)

Têbînî: Ev nivîs ji pirtûka Seracettîn Kirici "Êşa
Hadepe Jana Amedê" hate wergirtin.

DI ZÎNDANÊ DE KARÛBARÊ REWŞENBÎRÎ

Xidir Egît

Mirovên ku bi bawerîya îdeolojîyek civakî û netewî xebatek siyasî meşandin û di encama vê xebatê de ku di 12 Îlonê de hatin dîl kirin û ketin zîndanê, him bi xwe re û him jî bi hevalên xwe re, li ser rewşa siyasî, rêxistinî, ramiyarî û edebî ji nû de ketin nirxandin û gengeşîyekê. Sazûmana 12 Îlonê ya faşîst, her çiqas li ser girtiyên siyasî - bi taybetî jî li ser dîlên Kurd yê zîndana Amedê - li dor sê sala teror û îşkencak bi hovîti meşand, hemû berhemên çapemeniyê û xebatên di vî warî de qedexê kir jî, di her fersendê de, di her mijara rewşenbîrî de xebat û lêkolînên girîng û berferê hatin meşandin.

Hetanî wê demê, kesên ku bi kar û xebata siyasî dibiliyan, ji bo ku bi piranî ne xwedîyê perwerdebûnek rasterê û bi giranî di hundir tekoşînek pratîk de bûn, ji alî warê kulturî, ramiyarî, lêkolîn û analîzî, nivîsandinên teorîk û edebî dibûn xwedîyê paşdemayîn û valahîyekê. Di vê pêvajoyê de, hinek kes, him ji bo ku di xebata xwe ya pratîk de têk çûn, hinek hêvî û daxwazê wan şikestin û him jî ketin zanîna kêmaniyên xwe, ketin bin barê berpirsîyarîya xebata di van waran de.

Di zîndanê de mirov li hemberî her kêmasî û qelsiya xwe şilfî tazî û bêçek e. Ya rastî li ku dibe bila bibe, mirov nikane ji rastîya xwe bireve. Divê bi nezanî û kêmaniyên xwe re têkeve tekoşînekê; an meriv di pêvajoya jîyana xwe de tucarî nikane bibe xwedîyê ramanek azad û helwestek serbixwe. Ev têgehîstînek pir girîng e. Wê gavê mirov, wê kanibe xwe di analîza rexnê re derbas bike, ji xwe pirsan bike û li bersîva van pirsan bigere. Mîna ku ez kî me; cihê min yê di civakê û li cîhanê çi ye û li ku ye; mafê min yê mirovî, civakî û netewî çi ne; siyasî, îdeolojî, felsefe, kultur û dîroka vana tevan çi ye; dîroka cîhanê, xwezayê, mirovahî û ya her tiştî çi ye? Lê bersîvdana vana, ji tu kesî re ne hêsan e. Jê re xebatek kûr û dûrdirêj pêwîst e. Divê mirov jîyana xwe li gorî plan û programekê saz bike. Ne li ser mijarekê, mîna ku li zanîngehekê dixwîne, divê li ser gelek mijaran lêkolîn bike û xwe perwede bike. Encax ew dê wê gavê bigehîje mîzîna hînbûna zanînek tîkûz. Lê di zîndanê de, hela di bin êrîş û tadayekê de xwe perwedekirin û jînanek bi dîsîplîn gelekî zehmet e. Li alî din jî mirov bi pîralî di hundir psîkolojîyek tevlehev de ye. Him pêdivî û fonksiyonê bedena xwe nikane bîne cîh, him jî pêwendî û têkilîyên xwe yê bi civak û xwezayê re bi dûr ketîye, him jî ji rûmet û hezkirina der û

dora xwe qetiya ye. Evana balcivandin û konsantra mirov xera dike. Gava ku meriv, li hember êrişên rêvebirîyê hertim xwe di hundir amadekarîyekê de his bike, wê gavê dê rewşa xebata rewşenbirî ya li zîndanê bêtir bê têgehîştin. Di vê rewşê de, kesên ku bixwaze xwe perwerde bike û berhemana biafrîne, divê xwedîyê îrade, sebir, psîkolojî û biryarkarîyek zehf qewîn be.

Herkes dibe di zîndanê de, di demnî xwenî vala de wek hobî li ser zîmanekî xerîb bixebite, an rahêje pirtûk, kovar, rojnamekê bixwîne. Lê kesên ku rewşenbirî kirin karê xwe, xebata di vî warî de, ji xwe re mîna şewekî jîyanê pejirandin, mîna şewekî têkoşînê, vatîna û berpirsiyarîyek li hemberî xwe û civaka xwe û mirovahîyê dîtin. Tu carî destur nedan xwe ku sanîyek wan vala biçe. Lê mixabin kesên vê rewşê di zîndanê de pir hindik bûn.

Hinek mirov jî di bin hinek kompleks de, bi armancnî bi sînora di warnî teng de dixebitîn, an bê lêkolîn û zanînek berferê digotin em ê pirtûkek helbestan, serpehatî an romanekê binivîsin. Gava ku bi armanc û zanînek teng, bi yekalî li ser mijarekê bê xebitandin, ne berhemên bi qalîte tînin afirandin, ne jî berhimandin tê berdeamkirin. Bêîmkane ku mirov di her warî de, an di gelek waran de bi hev re bibe pîspor, lê divê di her mijarê de pir-hindik xwedîyê agahdarîyekê be.

Li gorî min, ji bo jîyana mirov ya ramiyarî û hisî, edebîyat cihekî girîng û taybetî digire. Pirhindik pêwîstiya herkesî bi xwendin û gohdarîkirina vê mijarê heye. Ku mirov baş hînî ramandinê nebûbe, birastî nikane analîza jîyan û pirsgerêkên xwe jî bike. Zîndan, ji bo ramandinê cihê herî rewşa ye. Lê ji bo di ramanên xwe de meriv analîza mijarên girîng bike, divê bi pevgirêdanek dîyalektîk mirov gotin û hevokên dîrdirêj di hundir ahengekê de damezirîne. Lê ev rewş ji kesên neperwerdekirî re ne hêsan e û zehf zehmet e. Li gorî min, ji bo mirov bigehê vê armancê, divê bi xwendin û lêkolîna edebîyatê mijûl bibe. Ji bo ku têgihîştina roman, helbest û serpehatîyan ji xwendevanan re hêsanîr e, zîndanîyên sîyasî bi pirahî û bi kêfxweşîyekê pêşî dest avêtin xwendina wan berhemana. Edebîyat, tenê ne di warê ramandinê de, li gorî mijarên berhemana di her warî de mirov perwerde dike. Ew bi gelek alî hêzek afirandîyê dide meriv. Loma mirovên di zîndanên de berhemên ku nivîsandin, bi piranî berhemên edebî ne.

Sedema ku girtî bi giranî bi edebîyatê têkil dibin, belkî hinek jî bi hisên wan yê li zincîran hatiye xistin girêdayî ye. Pirê girtîyan bi xebata edebî ya di zîndanê de ketin cudahiya gelek tiştên xweza û civakê, yê gava ku ew di nav wan de dijîyan ku ne di cudahiya wan de bûn. Loma bi armanca tecrûbe û serhatîyên xwe jî tîxin ser wan bîrbirinên xwe, dest bi berhemên edebî kirin. Lê mirov mîna ku di tevê jîyana xwe de, lê di zîndanê de hîn bêtir, guhêrbar e. Mîna tembelî û tolazîyê, ya hinek hêlên jîyanê bi meriv pir şêrîn û hêsan tê, yan jî li dû zanînek berferê, jîyan pê bêwate tê, loma dev ji vî karê bi sergêjanî jî berdidê. Hinek jî dixwazin jîyana xwe bi mane bikin, loma dixwazin zanîn, tecrûbe, serhatî, his, bîrûbawerîyên xwe bi herkesî re payê bikin û bi vê bawerîyê xebata xwe ya hunermendî, edebî û afirandî berdeam bikin.

Adîl Dûran

Raman di mabeyna mirovan de heyî ye ke hevpişki ye û malê hemûyan e. Bi taybetî bir û bawerî, çand û raman sedemeke mezin e, da ku di civatan de nêzîkbûnên şexsî bi sereta yê xusî pêk bên.

Lê mixabin di civat a Romî de bi bîr û bawerîya fermî ya Nijadperest gelên cur be cur û Neteweyê Kurd xistiye nav qalibekî û tê de zexm guwiştiye. Ji ber ku Romî şerker in, qarekterê zordestiyê di Çanda wan de heye.

Ji mêj ve heya roja îroyîn pîrsgirêkên girtigeh an çareser nebû ye û her wek tişteki tabîî perçek ji, jiyana wan girtigehin. Girtiyên adî reng û dengên xwe dane huner û Çand. Roman, film, serpêhati û nivîs tune ku tê de bûyerên girtiyan ango girtigehan derbaz nebe. Tê gotin : "Girtigeh cihê mêran e, divê camêr tim û tim nivîneki xwe li girtigehê hebe.."

Di van salên dawiyê de ew reng û dengê girtigehan ji sedem serhildan û livînên girtiyan yê siyasî gelek hate guhurandinê. Di wari mafê mirovande dengveda û gelemperî nav û deng bû. Disa ji Dewletê dagirker bê şerm û fêdî kirin karê xwe

yi qirêj pêsta bir. Mirovên siyasî bi hezaran hatin raçavkirin, êşkence ditin û hatin kuştinê, gelek kes ji wan dil û bende bûn. Ango xeynî yê ku hê ji dayêk nebûne, hema, hema ew şexsê ku êşkence û tade neditine, ew nivîskar û hunermend û rewşenbîrê ku di Çerxa girtigehande derbaz nebûne tunin..

Girtigeh cihê monoton e, li wir jiyana bi yekalî ye. Meriv bi derweyî hemdê xwe û bê daxweziya xwe dikeve nav Çilekêşîyeke mezin. Yê ku dikarin xwe ra girin û berxwe bidin û ji xwe bi xwe re mijareke bibinin ew tenê dikarin xwe jî, ji tengasiyan û xwe bi xwe kuştinê rizgar bikin. Ji ber ku mirov bi salan di çavîyeke piçûk da ye û hawirdor ji duwarin, hewa tune û ji rojê çend saet derdikevin hewşê, bi hevûdu re têkili datinin. Car, caran ji ev têkili ji nabe.. Di bin wan şert û zurîfên tunebûnê de, girtiyên siyasî car, caran hin tiştan pêk tinin ku ne karê tu aqilan e.

Mirovên ku herî zêde dixwinin ew in. Zahmetkêşê herî mezin ew in û bime yê (sigorta) şoreşê ji ew in. Laşê vanan girtiye lê Aso yê wan gelek fireh û azad e. Di hundur de têkili jiyana derve dibin û bandurkêr in. Dadi û regeze yê

wan yên taybeti hene. Bi ehlaq in. Bi sereta yên şoreşê jiyana rojane rêk û pêk dikan. Pêveberdan tune. Di dinêde Sosyalizm jiyane de kar nehat, lê girtiyên şoreşger bi qeyde sosyalizmê dijin. Di wari Çand, huner û wije de gelek berhem di afirin. Berhemên wan hêja yi nayê hêlsengandin. Ji ber ku imkaniyetên wan nine, rêxistin û sazumanên siyasi lê xwedi dernakevin! Disa jî hin kesan bi imkanên xwe serketin, berhemên nemir jî, ji pêşerojê re hiştin. Berhemên wan ji mera rêberî yê dikan, sê sal berê jî wisan bû bû, bîst sal berê jî wisan bû bû û îro jî her wisan e. Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Aziz Nesin, Sabahattin Ali, Nazim Hikmet, Yılmaz Guney, Osman Sebri, Cigerxwin, İsmail Beşikçi, Haluk Gerger, Musa Anter, Mehdi-Leyla Zana, Mehmet Uzun û gelek rewşenbir, wîjekar, hunermend û şexsiyetên hêja û nemir bi sedan kesên han tew girtigehan derbaz bûn û ji mere berhemên nemir afirandin. Lê yên ku derve ne ji ber kar û bar û livinên rojane zemanê wan tune ku ramanên xwe kûr û dur hêja bikin. Girtî ji bo afirandina berheman plan û projeyên xwe di hundur de raman dikan, birc û bingehe berhemên wan li ser esasên jiyane ava dibe, lêger û lêkolinên wan yên têkûz li gor şert û zurifên welêt tê pejirandinê... Dert eve ku sazumanên siyasi nikarin raste rast rê vekin, demê ku pirek di navbeyna girtî û civakê de bê ava kirin ji bo agahdari yê rojane ev kombuna ramanan û zanina salan dê bigihe tevahiya civatê û agirê şoreşê bê pêt girtin û bi bani keve..

Bêguman hin şaş ditin û çewti û pêşdarazi ji hene:

1.) Hin rêxistin ji bo kesên ku hatine girtinê dikevin dubendi û pêşdaraziyeke xerab, wek ko, girtî dil û bende yê dijmin in, dibe ku dijmin wan biguhêrî û bi xapini.

2.) Hin girtî jî di bin êşkence û zordestiyê de berxwedaneke tebatî "pasiv" didin. Wek şexsek

pêşveru, demokrat û hwd. xwe di parêzin, da ku li gor mercên dadiya dijmin ceza giran nexwin û zûtirin jî, ji girtigehê bikaribin azad bibin. Ber ku bûyerên rêxistinî nagirin ser xwe û durîşmê xwe jî, ji tevger a rêxistinî cuda digirin. Rewşa wanan her wek hulhulî tê ditin.

3.) Hin girtî ji demê ku dikevin hundur kar û barê wan yê derve nivçe dimine û cihê wan zu bi zu nayê dagirtin û ew wek rojên berê nikarin tevgera şoreşê de rolê xwe bileyizin, ji Çavan dût, ji dilan dût diminin.

4.) Yên ku di berxwedanên mezin de, di bin êşkence û tade yan de şehid dikevin ji ew direwş in. Bendewarên nemir in.

Ji bili van dilbiriniyan hin sedemên rewnaq ji hene nayên ditin. Disa jî ez iddia dikim zaningehên şoreşê girtigeh in!

PIRTÛKÊN LI SER ZINDANA AMEDÊ (DÎYARBEKIRÊ)

Lokman Polat

Agahdariyek Kurt

Min vê nivîsa li jêr çend sal berê nivîsîbû û ev nivîs di kovara “Stêrka Rizgarî” de hatibû weşandinê. Piştê vê nivîsê li ser zîndana Amedê hinek pirtûkên din jî hatin weşandinê, min wan pirtûkan jî xwend û li ser wan nivîsî. Ji bo vê yekê ez vê nivîsê carekî din bi temamî diweşînim. Kovara “Stêrka Rizgarî” li Stenbolê derdiket û hemû hejmarên wê hatine qedexekirin. Dibe ku gelek xwendevanên HELWESTê kovara “Stêrka Rizgarî” nebînin û vê nivîsa li jêr nexwînin. Loma min pêwîstiya ji nû ve weşandina vê nivîsê dît.

Lokman POLAT

Zindana Amedê neynika(ayna) faşîzma dewleta Tirka ye. Piştê 12 Îlonê Kemalîstên faşîst li zindana Amedê zor û wehşetîyek mezin, barbarîyêk nedîtî li dij gelê Kurd, mirovên welatparêz, şoreşger û hemû pêşveruyan bi kar anîn.

Li ser zindana Amedê, li ser zilma faşîzma dewleta tirk û berxwedana li dij kolonyalîstên(dagirkerên) faşîst gelek pirtûk hatine nivîsandin û hatine weşandinê. Di vê mijarê de tiştê balkêş eve ku, ew pirtûkên ku li ser zindana Amedê hatin

weşandinê hemû jî bi zimanê tirkî bû. Nivîskar Laleş Qaso(ew bi xwe çend sal di zindana Amedê de raza ye) vê qaîdê şikand û li ser zindana Amedê bi Kurdî pirtûk nivîsand. Navê pirtûka Laleş Qaso “Zîndanên Diyarbekirê û Şoreşgerîya me” ye. Pirtûk cîlda yekem e. Di nav weşanên PELDA de derketîye. Cîlda pirtûkê ya duyem hêj nehatîye weşandinê.

Berîya ku ez li ser vê pirtûkê bisekinim, bi kurtayî be jî, ez dixwazim behsa ew pirtûkên ku bi zimanê Tirkî derketibûn û hemûjî li ser zindana Amedê bûn, bisekinim.

Li ser zindana Amedê pirtûka yekem a Avuqar Şerefetîn Kaya bû. Ew hatibû girtin, gelek şkence dîtibû û piştê ku hatibû berdanê li ser rewşa dîkterîyên zindana Amedê, li ser cûrecûre metodên şkencê ku li dij girtîyan jî alî dewleta tirk bi kar danîyan, sekinîbû. Navê pirtûka Şerefetîn Kaya bi tirkî “Diyarbakır’da İşkence” bû.

Piştê pirtûka Şerefetîn Kaya, vêca F. Welat li ser zindana Amedê pirtûk nivîsand. Navê pirtûka wî jî “Diyarbakır 5. Nolu” bû. Pirtûk bi zimanê tirkî hatibû nivîsandin. Ev pirtûk hetanî nûha du

car hate çapkirin. Çapa yekem di nav weşanên “Özgürlük Yolu—Rîya Azadî” de, çapa duyem jî di nav weşanên “Dîlan” de, li Dîyarbekirê hate çapkirin. F. Welat di pirtûkê de qala(behsa) girtina xwe, şkencê ku dîtîye û şkencê ku di zindanên hepisxana-girtîxana— Amedê—Dîyarbekirê de li girtîyan dikirin bi awayek objektîf tîne zimên. Ev pirtûk bê alî û bi metodêk realîst hatîye nivîsandinê.

Piştê van herdu pirtûkên ewil, paşê hendî gelek pirtûk li ser zindana Amedê hatin nivîsandin û çapkirin. Hinek ji wan pirtûkan wek Roman, Serpêhatî û Çîrok , yên din jî wek raporên zanîstî hatibûn nivîsandin û weşandin.

Pirtûkên ku wek raporên hatibûn nivîsandin evin:

1 — Diyarbakır Hapishane Raporu

Cîld-1 û 2 derketîye. Cîlda sêyem hêj dernekîye. Ev herdu cîld li ser hev 622 rûpel in. Di nav weşanên Rizgarî de bê îmze derketin. Lê ji raporê têt famkirin ku, Mumtaz Kotan û Ruşen Aslan ev raporê amade kirine. Rapor li ser hemû babetên şkencê, li ser mahkeman(dadgehan), li ser têkilî û nakokiyên di nav hêzên siyasî yên Kurda, li hepisxanê(girtîxanê) û li ser gelek tiştên din, pirr fireh û dûr û dirêj sekinîye. Rapor bi metodek gelek zanîstî û huquqî hatîye nivîsandin. Li ser jîyana girtîyan di nav hepisxanê de gelek tiştên balkêş hene.

Nivîsandina raporê wek nivîsandina çîrok, serpêhatî an jî romanê nîn e. Di romanê de tiştên xeyalî gelek zêde ne. Di raporê de tiştên xeyalî nabe ku mirov binivîsînê. Ev tiştên ku di van herdu cîldan de hatîye nivîsandin, çawan ewqas di heşê nivîskaran de maye?! Ewqas bûyer çawan hatine bîra wan? (Lewra, tiştên ku di raporê de têt qalkirin pêvajoya çend salan e) mirov şaş dimînê. Xuya ye, yên ku raporê amade kirine gelek jîr in û pirr tiştan di heşê xwe de hêştine, ji bîr nekirine. Divê welatparêz û şoreşgerên Kurd,

pirtûkên ku li ser zindanên Amedê hatine nivîsandin(bi tirkî yan jî bi Kurdî, Roman,serpêhatî, Çîrok û Rapor) bixwînin. Mirovên ku neketine zindanê jî divê van pirtûkan bixwînin û fêr bibin ku li Zindana Amedê girtîyan çawan—ji bo doza gel û welatê xwe— zehmetî kişandine û di berxweda dane.

Ev pirtûkên ku li ser zindana Amedê hatine nivîsandin hemû jî wek Belge ne. Dê bikevin nav rûpelên dîrokê.

2 — Diyarbakır Zindan Direnişi “Berxwedana Zîndana Amedê” Mehmet Can Yuce

Pirtûkek jî Mehmet Can Yuce nivîsandîye. Ev pirtûk jî wek raporek sîyasî hatîye amadekirin. Navê Pirtûkê bi tirkî “Diyarbakır Zindan Direnişi—Berxwedana Zîndana Amedê—” ye. Pirtûk 221 rûpel e. Di nav weşanên Serxwebûnê de derket. Di pirtûkê de bi giranî li ser berxwedanên girtîyan û berxwedanên gireva birçîbûnê disekinê. Di pirtûkê de hinek bûyerên ku di hepisxanê(girtîxanê) de qewimîne, gelek bi yek alî têt qalkirin. Lê, ji bo hinek tiştan jî gelek bi rastî behsa wan bûyeran kirîye.

Weşanxaneya Serxwebûnê vê pirtûkê weşand. Lê, paşê ji ber hinek sedeman vê pirtûkê nefrotin, belav nekir in. Ji bo ku di pirtûkê de henîk tişt hebû û ew jî hesabê weşanên Serxwebûnê nedihat, loma jî vê pirtûkê ji holê rakirin.

3 — İradenin Zaferi — Serketina İradê— Hasan Özen û Nesîmî Kiliç

Ev pirtûk gelek balkêş e. Ji bo milîtanên dersên pratîk li ser metodên şkencê û berxwedanê de dide. Yên ku vê pirtûkê nivîsandine hêj jî di hefsê de radizin. Di sala 1989 û 1990'î de vê pirtûkê di hepisxanê de nivîsandine.

Di pirtûkê de li ser di şkencê de berxwedan, di mehkeman(dadgehan)de helwestên şoreşgerî, di jîyana şoreşgerî de parastina tiştên sirî(dizî), li ser şkencên şokê, û li ser gelek tiştên din bi berfirehî hatîye sekinandin. Di dawîya pirtûkê de jî li ser “Portra Xayînek—Bir ihanetçînin Portresi—” nivîsek balkêş heye. Pirtûk 179 rûpel e. Di nav weşanên Serxwebûnê de derketîye.

Pirtûkên ku li ser zîndana Amedê bi metoda Roman, Serpêhatî û Çîrok hatine nivîsandin jî ev in:

1 — 12 Eylul Karanlığında Diyarbakir Şafağı

**Di Tarîtiya 12'ê Îlonê de
Berbanga Amedê
Selîm Çürükkaya - Weşanên Agrî**

Selîm Çurukkaya du cîld roman li ser zindanên Amedê û berxwedana girtîyan nivîsandîye. Herdu cîldên pirtûkê di nav weşanên Agrî de hatîye weşandinê. Cîlda wî ya sêyem hêj derneketîye.

Selîm van herdu cîldên pirtûka xwe gelek bi yek alî û bi teref nivîsandîye. Ji objektîfê dûr ketîye. Bûyeran bi çavekî realîst nenivîsandîye. Ji bo ku bi mejîyê bi terefgirîyê(alîgirîyê) pirtûkên xwe nivîsandîye, di hinek tiştan de jî rastîyê derketîye. Gelek tiştan pirr bi mubalexe nivîsandîye.

Selîm li ser rewşa girtîyan û berxwedanên wan gelek dûr û dirêj(metoda romanê bi kar anîye) sekinîye. Di dawîya cîlda yekem de li ser metodên şkencê, 27 wêneyên(resim) gelek balkêş hene. Van wêneyan Zulfîkar Tak çêkirîye. Di wêneyan de wênevan metot û teknîka şkencê gelek xweş hanîye ber çavan.

Li gor ku Selîm agahdarî dide xwendevanan, hinek beşên pirtûkê Sakîne Cansiz nivîsandîye, lê ew tiştên ku wê nivîsandîye paşê ji alîyê dagirkerên tirkî ve hatîye îmhakirin. Ji bo vê yekê

nameyek ku Sakîne li ser qowîşa jinan nivîsandîye girtîye vê cîlda yekem. Cîlda duyem jî bi giranî li ser berxwedanên girtîyên keç û jinan e.

2 — Dörtlerin Gecesi — Fevzî Yetkîn û Mehmet Tanboga — Weşanên Yurt

Ev pirtûk gelek xweşa min çû. Lewra hemû jî rastîyê nivîsandîye. Rewşa qowîşa ku ew têde bûne, rewşa girtîyan, teslîmbûna wan, çawan îtîatê sazumana hepisxanê kirine, hemû jî bi rastî nivîsandine. Heta kîngê teslîm bûne û ji kîngê ve—ji kîjan dem ve— di berxwede dane, paşê çar girtîyan çawan biryara xweşewitandinê dane û xwe çawan şewitandine, bi mejîyek objektîf û bi çavekî realîst nivîsandine. Di pirtûkê de bi rastî jî wehşet û barbarîya ku dagirkerên tirk li ser girtîyên Kurd pêk anîne hatîye qalkirin. Wek têt zanîn Ferhat Kurtay, Eşref Anyık, Mahmûd Zengîn û Necmî Oner, ji bo kîrînen dagirkeran, zîlm û zordariya wan, wehşet û barbarîya wan protesto bikin û rîya berxwedanê ji girtîyan re vekin, canê xwe kîrin feda, xwe bi destê xwe şewitandin. Ev pirtûk bûyera şewitandina wan çar lehengan qal dike.

3 — KAMBER ATEŞ ÇAWANÎ? “Çîrokên ji girtîxanê” (Kamber Ateş Nasilsin?) “ Hapishaneden öyküler ”

Ev pirtûk ji alî Komela mafên mirovan(İHD) lîqê Amedê (Diyarbakir) hatiye amadekirin. Di pirtûkê de çîrokên ku bûyerên wan li zindana Diyarbakirê derbas bûye têt qalkirin. Yê ku van çîrokan nivîsandîne hemû jî di hepisxana Amedê de razane. Di pirtûkê de 15 çîrok hene. Di çîrokan de şkenca dagirkerên Tirk li ser girtîyan û berxwedana girtîyan têt şîrovekirin.

Di nav çîroknivîsan de şehîdê nemir Wedat Aydın jî heye. Wedat Aydın di çîroka xwe de qala hepisxana Diyarbakir dike û rewşa dadgehên (Mehkemên) Tirkî tîne ber çavan.

Pirtûk bi zimanê Tirkî ye û di nav weşanên “Belge” de hatiye weşandinê. Pirtûk 120 rûpele. Nivîskarên çîrok û serpêhatîyan ê vê pirtûkê yên din jî evin: Edîp Polat, Saîf Efe, M. Denîz, Rûşen Sumbuloglu, Îdrîs Guzel, Bîrol Keskin, Gunay Çoban, Îbrahîm Ulutaş.

4 — Bekle Diyarbakır – Bisekine Amed– Mehdî Zana – Weşanên Doz

Pirtûka Mehdî Zana li ser şkence û zîndana Amedê ye. Pirtûk bi zimanê tirkî hatiye nivîsandin. Mehdî Zana baş Kurdî zanê, çira pirtûka xwe bi Kurdî nenivîsandîye? Mehdî bi destê xwe pirtûkê nenivîsandîye, wî gotîye û mirovek din jî nivîsandîye. Dibe ku yên din bi Kurdî nizanibe, loma jî bi tirkî nivîsandîye.

Di pirtûkê de Mehdî Zana gelek zêde li ser piçûkahîya xwe, li ser xebatên xwe yên di nav DDKO û paşê TÎP’ê de jî sekinîye. Di beşên paşîn de jî Mehdî Zana girtina xwe û şkencê ku dîtiye qal(behs) dike. Di pirtûkê de pirr mubalexe û gelek tiştên ne rast jî hene. Mehdî di pirtûkê de dema serokatîya Beledîya Amedê û helbijartina xwe bi çavekî objektîf nenirxandîye. Ji bo wê demê nirxandinêk realîst nekirîye. Di pirtûkê de li ser hinek bûyeran (wek mînak, bûyera greva karkerên Beledîyê) tiştên yek alî û nerast hatiye qalkirin. Gelek tiştên şaş di pirtûkê de heye, lê ez naxwazim dûr û dirêj li ser wan şaşîyan bisekinim û rexne lêbigirim.

5 — Devlet İşkence Buyurdu – Diyarbakır’da Eylül Karanlığı Vedat Güzel - Weşanên Pelêsor

Ev pirtûk 190 rûpel e. Bi tirkî hatiye nivîsandin. Vedat Guzel çend car hatiye girtin û di hepsê (girtîgehê) de raza ye. Di pirtûkê de serpêhatîyên Vedat Guzel heye. Gelek tişt hatiye serê wî. Vedat, pirtûka xwe bi metoda Psîko-Cîvakî nirxandîye. Vedat bi xwe hekîm e û pirtûkê jî li gor psîkolojîyê nivîsandîye.

Vedat li ser girtina xwe û şkencê ku dîtiye gelek dirêj qal(behs) dike. Di dawîya pirtûkaê da jî, çar beşên cîhê hene. Di beşa yekem de “Di Diyarbakır de teknîk û usûlên şkencê”, di beşa duyem de “Sucdarî û dadgeh”, di beşa sêyem de “Şkence û şkenceci”, di beşa çarem de jî “Mirov û Îrade” heye. Ev her çar beş jî gelek balkêşin.

6 — Gardîyan – Bubê Eser – Weşanên Roja Nû

Min di destpêka vê nivîsê de gotibû ku; Pirtûkên ku li ser zindana Amedê hatine nivîsandin hemû jî —xeynê pirtûka Laleş Qaso— bi zimanê tirkî hatine nivîsandin. Piştê pirtûka Laleş Qaso a bi Kurdî, nûha jî Bubê Eser li ser zindana Amedê, bi navê “Gardîyan” pirtûkek bi Kurdî nivîsandîye. Ev pirtûk di nav weşanên Roja Nû de hate weşandinê.

Pirtûk wek metoda serpêhatî û romanê hatiye nivîsandin. Ji devê Sîdar û paşê jî ji devê Gardîyanek li ser rewşa girtîyan û girtîgehê disekinê. Pirtûk 165 rûpel e. Lê tede dúbare pirr in. Gelek tişt hatine dúbarekirin. Erê pirtûk 165 rûpel e, lê bi a min ev pirtûk di eslê xwe de 48 rûpel e. Piştê rûpela 48’tan ji devê Gardîyan eyne tişt hatine dúbarekirin, çarekî din hatiye qalkirin. Gardîyan jî dawîyê xwe di darde dike, dieliqînê.

Bubê navê-numara— qowîşa ku ew tede bûye qet nade. Wek têt zanîn hinek qowîş di berxweda nedan. Qowîşa ku Bubê jî tede bû, gelo ketibû berxwedanê?. Qehremanê—Lehengê— pirtûkê Sîdar, çiqas di berxwede dabû?. Ew qet ketibû gireva birçîbûnê?.

Naverok û kêmanîya pirtûkê li cîhêk, Bubê gelek baş kirîye ku pirtûka xwe bi zimanê Kurdî nivîsandîye.

**7 — Zindanên Dîyarbekirê
û Şoreşgerîya Me
Laleş Qaso – Weşanên Pelda**

Vêca em bên li ser pirtûka Laleş Qaso. Ev pirtûk 285 rûpel e û cîlda yekem e. Laleş Qaso li ser zindan Amedê pirtûk nivîsandîye lê, qategorîya pirtûkê beylû nîn e. Ev pirtûk romane, bîranîne, çîroke, serpêhatîye, an jî pirtûka rexnegirîye ye?. Mirov dikare bije tiştêk jî nîne, an jî hemû tişte. Lê, li gor metoda nivîsandina pirtûkê, mirov dikare bêje ku pirtûk bi naveroka xwe serpêhatîyên Laleş Qaso ne.

Nivîskarê pirtûkê qala bûyerên ku piştê 12 Îlonê hatine serê wî, tiştên ku wî dîtîye, tiştên ku di serê wî de derbas bûye qal dike. Reva wî, çûndina wî ya Kurdistana başûr û rojhilat, girtina wî, di girtîgehê de zilma Mehmecikên tirkan, Li qawîşan şkence û gelek tiştên din, qal(behs) dike. Laleş Qaso di pirtûka xwe de gelek rexne li rêxistinên Kurda û li çend kadir û sexsîyetên Kurda jî digirê. Ji xwe di pirtûkê de tema rexnegirîye bi giranî cih girtîye.

Laleş Qaso, çûndina xwe ya Kurdistana Rojhilat(Îran), seknandina xwe ya li cem rêxistina Komela'yê û zewicandina Hatîce Yaşarê bi Mehmed Muhtedî re bi gelek balkêşî qal(behs) kirîye. Çira qal kirîye?, Zewaca Heco bi wî ketîye?. Tiştêk nayê famkirin. Laleş Qaso, li ser kirinên Hatîce Yaşarê gelek disekine. Çira hewce diye ewqas sekîniye?, ne diyare.

Laleş Qaso, di pirtûka xwe de li gelek rêxistinên Kurd(yên Kurdistana başûr û bakûr) rexneyên di cîde û ne di cîde digirê. Ew çira ewqas bûye dijê rêxistinên Kurda, ev jî ne diyare.

Wek ku min li jorê vê nivîsê de jî gotibû Laleş Qaso, gelek rexneyên negatîf li rêxistinê Kurdan digire. Lê, li gel vê regnegirîya wî ya negatîf hinek tiştên pozîtîf jî dibêje û ji bo rêxistina KUK û Rizgarî'yê vê rastîyê tîne zimên, weha dibêje:

—“Jîr û zanatîya di Rizgarî de bêhempa bû. Di KUK'ê de Kurdperestîyek delal hebû.”

Laleş Qaso di kovara Hevdem de nivîs-meqale-bi Kurdî dinivîsîne. Ew nûha li ser pirtûka xwe, cîlda duyem dixebite. Ka, em binêrin di wê cîlda duyem de qala (behsa) çi dike.

Min di vê nivîsê de pirtûkên ku li ser zîndana Amedê hatibûn weşandin-yên ku ketibû destê min û min xwendibû- da danasînê. Helbet dibe ku li ser zîndana Amedê hinek pirtûkên din jî hebin, lê ew pirtûk ji bo ku neketine destê min û min ewan nexwendîye, loma jî ez nikaribûm wan bidim danasînê. Ji vê rojê û pêve, pirtûkên ku li ser zîndana Amedê derkevin ezê wan jî bidim danasînê.

Lokman Polat

JIN Û ZÎNDAN

*

XWÎN

Û

HÊSTIRÊN ÇAVAN

*

Derket! Bixwînin!

Weşanên Çanda Nûjen

ÊŞA HADEPÊ, JANA AMEDÊ

K. Helwest

Sêracettîn Kirici Kurdekî sîyasetmedar e. Wî di beriya 12'ê Îlonê de dest bi şoreşgeriyê kiribû. Di nav rêxistinek Kurd yê welatparêz de kar û xebata siyasî dikir. Piştî 12'ê Îlonê hate girtin, bi salan zindanên cunta faşîst de raza. Piştê ku ji hepisê hate berdanê dîsa kar û barê xwe yê siyasî domand. Wî di nav HEP, DEP û HADEP'ê de kar û barên siyasî yên hêja kir e.

Sîracettîn wextaku di komîteya birêvebir a HADEP'ê de bû, carek din hate girtin. Ji salekî zêdetir di hepisê de raza. Di hepisxaneyê de dest bi nivîsîna helbestan kir, helbest nivîsand. Wî kar û xebata xwe ya siyasî jî wek bîranîn nivîsî. Sîracettîn wextaku ji hepisê derket du berhemên hêja di bin cengên wî de bû. Ew herdu berhemên wî di nav weşanê SOR de hatin weşandinê. Herdu berhem jî bi Kurdî bûn. Yek jê navê wê "Nalîna Çevê" -helbest-, û ya din jî "Êşa Hadepê, Jana Amedê" -bîranîn- bû.

KURDÎ NIVÎSÎN BERPİRSIYARÎ YE

Sîracettîn dibêje "Kurdî nivîsîn berpirsiyarî ye." Ev gotinên wî gelek rast in. Ew jî wek hemû Kurdên welatparêz îhtîram dide nivîsîna Kurdî. Ew dibêje : " Nivîskarên Kurd bi nivîsandina Kurdî dikarin Kurdî pêşve bixin." Zimanê Kurdî bi nivîsînê pêşve diçe. Axaftin û nivîsandina bi Kurdî hebûna Kurdî ye. Kurdî ne tenê zimanê ax-

aftinê ye, her weha wek her zimanî zimanê nivîsînê ye. Sîracettîn dixwaze ku; Kurd weşanên Kurdî bixwînin.

ŞAHÎDIYA BÎRANÎNAN

Sîracettîn di pirtûka xwe ya bi navê "Êşa Hadepê, Jana Amedê" de bîranînen xwe civandiye. Ew wexta ku bîranînen xwe qal dike, pêre pêvajoya tevgera Kurdî ya polîtîk jî qal dike. Wî êşên ku berê hatine kişandin nivîsiye. Bûyerên dema nêzik bi bîr aniye.

Piştê kongreya HADEPê ya sala 1996'an de Sîracetîn têt girtin. Wî dixin hepisxaneya Elmadağ'ê. Li wir dest bi nivîsîna vê pirtûkê dike. Bîranînên xwe bi bîr tîne û diçe ta sala 1978'an. Di hepisxaneya Amedê, Ceyhanê û Vîranşehrê de çî jiyaye tîne zimên. Ew di zîndana Amedê de dikeve nav berxwedanê, dibe şahîdê şehîdbûna Mazlûm Doğan û Necmetîn Buyukkaya. Di hepisxaneya Ceyhanê de beşdarê greva birçîbûnê dibe û felc dibe. Ew van bîranînên xwe wek romanek li hev dihone û bi zîmanek herîkbar qal dike. Ev bîranînên wî ji dîrokê re dibe şahîdiyek.

HELBEST BI ÊŞÊ TÊN NIVÎSÎN

Êrê! Helbest bi êşê têt nivîsîn. Êşa gel, êşa welat, êşa netewî û civakî û êşa ku mirov bi xwe dikşîne. Heger Sîracetîn van êşan di can û rihê xwe de, di hestê xwe de hîs nekirana, heger wî gelek derd û kul, êş û kelem nedîtana dê bikaribana van helbestan binivîsandana? Helbestên "Nalîna Şevê" helbestên êşê ne, yên hawar û qêrîn û nalînê ne.

Li gor agahdariya ku Sîracetîn daye rojnameya rojana, wî di serî de nexwestiye ku helbestên xwe wek pirtûkek biweşîne. Ew wextaku pirtûka xwe ya bîranînê "Êşa Hadepe, Jana Amedê" dibe dide weşanvan, helbesta ku di şûna pêşgotinê de nivîsiye bala weşanvan dikşîne, û weşanvan dixwaze ku helbestên wî yên din jî wek pirtûk biweşîne.

Helbestên "Nalîna Şevê" kurtayîya êşa ku gelê Kurd û nivîskar bixwe kişandiye tîne zimên. Di van helbestan de bûyerên bi êş ku di Kurdistanê de qewimîn hene. Sîracetîn bi helbestên xwe şahîdiya bûyerên bi êş dike.

Sîracetîn Kirici jiyana xwe daye xebata polîtîkî.

Ew têtîliyên huner, edebiyat û siyaseta baş dizane. Huner û edebiyat ji bo têtîkîna siyasî re katkiyek mezin dikin. Xebatên weha ji bo polîtîkayê alîkariyek baş in. Ji bo vê jî divê yên siyasatmedar alîkariya hunermendan bikin. Sîracetîn jî bang dike, dibêje: "Divê piştgiyariya hunermendan bête kirin. Ne tenê yên siyasatvan, gelê Kurd bi xwe jî divê piştgiyariya hunermendan, edebîyatzanan bike."

Wek têt zanîn di dema 12'ê Adarê de û paşê jî di dema 12'ê Îlonê de hinek mirovên girtî di hepisxaneyan de berhemên edebî afirandin. Hinek ji wan berheman berhemên gelek baş bûn. Berhemên wan li ser hev bi dehan car hate çapkirin. Lê çî heyfe ku vana piştê ku ji hepisxaneyê derketin jiyana xwe ya nivîskariyê nedomandin. Wek berê berhemên baş neafirandin. Gelek nivîskarên ku di hepisxaneyê de berhem afirandibûn û bûbûn nivîskar, li derve kar û xebata xwe ya hunerî, edebî nedomandin û hatin jibîrkirin.

Gelek baş e ku Sîracetîn naxwaze bibe ji wan kesan yek. Her çiqas ew bi çavê helbestvanekî li xwe nanêre jî, dîsa dibêje ku di dema pêste ew dê bi pirtûkek helbestan derkeve pêşberê xwendevanan. Mizgîniyek wî jî ji bo xwendevanan ev e ku; ew li ser romanek dixebite. Ew dixwaze romana şoreşgerekî Kurd binivîse. Kovara Helwest ji bo vê xebata wî ya hêja wî pîroz dike û jê re serketin dixwaze. Kovara Helwest bangê xwendevanên Kurd dike ku; ew li ser van herdu berhemên hêja nivîsên analîzê binivîsînin û ji kovara Helwestê re bişînin. Di vê nivîsa jor de me tenê van herdu berhemên edebî da danasînê. Divê li ser wan nivîsên analîzê jî bêne weşandin. Rûpelên kovara Helwestê ji nivîsên weha re her tim vekirîye.

Kovara Helwest

BERXWEDANA 1984AN

Û

KUŞTINA NECMEDÎN BUYUKKAYA

- 1 -

Laleş Qaso

"Birayên me ên misilman" zalim in!

Wek tê zanîn, li Tirkîyê cûnta tirkên misilman di diwanzdehê îlona sala 1980î de hate ser hikim. Bi hatina vê cûntayê re li girtîgehên Kurdistanê û Tirkîyê, wahşeta ku leşkerên tirkên misilman heta niha kiriye, bi gotin û nivîsandinê bawer nakim ku tu kes bikaribe biqedîne! Ji wargehên Hîtler û vir de mirov dikare bibêje ku zindana Diyarbekirê jî, ji terefê wahşeta "bira misilmanên tirk" bi qasî zindananê Mûsilê, Emnula-ma Iraqê, zindana Saygonê û zindana Sedmûrê a li Sûriyê bi nav û deng e!

Zaroyên teresan bi kêf û seyranan li ser termên kurd pir gevizîn. Li ser termên kurd dîsa demekê bilind bûn; kuştin, bi darvekirin, belav kirin, gelek tiştên ku dixwestin bi karanîn û bi destxistin. Pêşengên kurd çira civakê ên kuştin, ên ku girt û xistin zindanan, ên bi derveyî welêt de ter-qandin; dil dan ber gwisên û dîlim dîlim kirin. Ewrekî reş û tarî pir giran ji welatê tirk xwe dadabû ser Kurdistanê; xwîne li kolan û kuçan kelax digindirand! hewar hewara dayik û bavan bû! Xwezîka heba ew roja "Haşer û mahşerê" da van "bira misilmanan" em kurd li wir jî, dîsa ser-serkî daliqandibana. Belkî wî çaxî hişê me bihata serê me û em ji "tewekeltûellelah"an, selewat û tekbîran êdî xelas bûbana. Çimkî ji "axretê" wir de tu axret ne dima. Kî dizane, wî çaxî jî belkî bi hawayekî din em kurd dîsa bixapandana! Hey hewar ji destê vê misilmantiya bi tirkî, erebî û farisî!

Cûnta li Tirkîyê, taybetî di girtîgehan de, çerxa wahşetê zivirand; li Kurdistanê ev çerx wek babelîskê zivirandin. Wahşet, di girtîgeha Diyarbekirê de giha bandevê! Li girtîgehê û li derveyî girtîgehê tiştê ku hate kirin, bi nav qetilameke civakî bû! Bi hezaran kesên demokrat, welatparêz, rewşenbîr û hwd. bûn bi qurbana vê wahşetê!

Taybetî li girtîgeha Diyarbekirê li ser girtiyan gelek babetên êşkenceyên nûder hatin ceribandin. Girtîgeh kiribûn labratowara êşkence û qesabxan e. Ev êşkence neku li ser gora kêfa karbidestekî an femandarekî an bêsedem, kêfa wan wilo dixwest dikirin na; hertişt bi zanetî û bi program û di emirê general û MîTa tirk de dihate kirin. General û MîTa tirk bi sedan mirovên kurd û tirk di êşkencexane û zindanan de kuştin; bi sedan mirov kuştin û winda kirin; bi hezaran mirov seqet û şet kirin. Civaka kurd û tirk gelek tiştên ku ji girtîgehan hîn bibin hene. Girtîgeha Diyarbekirê ji bo kesên nivîskar, hunermend, doktor, lêkolîner û hwd. xezînek dewlemend e. Mirov çawa dikaribû li ber wê wahşeta Mehmetçikên misilman debar bikira! Sê, çar, pênc rojan bêav, bi salan birçî û tazî û li ber serma û germa dijwar herwiha lêdanê bixwe; dujî bimîne, tije sipî bibe; bêxewî, cih tabût, nepaqîjî û hwd. lêkolînek pir girîng e!

Di vê qetilama civakî de tu kurd nîne ku birîn ne sitendibe. Bi sed hezaran kurd xistin girtîgeh û zindanan. Ên ku nanîn êşkencexanan jî di mala wî de, di gund û bajarê wî de pê êşkence kirin. Li ser benderan, di kolan û kuçan de, di newalan de,

li çiyê, li nav daristanê, birin nav goristanan, li ser rêyan wilo heşkere pê êşkence kirin. Termên kurd bi daran ve deh roj-bîst roj daliqandî man; kuştin û avêtin çeman, xistin binê lat û rizdên zinaran, avêtin nav mayinan cendekê kurd! Gelek kuştin û ewqasî jî seqet kirin, bêhejmar zikê jin û keçên kurd talan kirin; jinên kurd di êşkencexanan de, li ser rêyên girtîgehan beravêtin! Zarokên kurd di girtîgehan de bûn xort, bav û bapîr di zindan û êşkencexanan de mirin! Bi hezaran çavê dayik û bav û bapîran li rêya girtîgehan herwiha vekirî man û bi hesreta dîtina lawên xwe mirin! Bi sedan dergûşên kurd di himbêza dayikan de li ser rêyên girtîgehan di nav lapûşkê germa havîn û serma zivistanê de can dan! Erê, bav û bapîr, dayik û xuşkan li ber deriyê girtîgeha Diyarbekirê ji destên polis û leşkerên tirk hindik lêdan nexwarin! Pir pir qêriyan û kirin hewar! Li hewşa girtîgehê keç û jinên kurd li ser berfa zivistanê digevizandin; bi guliyên wan digirtin bi dû xwe de dikişkîşandin û bi jop û daran, bi pên û kulman diketin ser zikê wan! Digiriyên, diqêriyan, dikirin hewar û li sênga xwe dixistin! Belê çi bikim ax hewar, namûs û şerefa cihanê qet ew his nedikir! Pevçûn! Ji pevçûnê pê de tiştek di destê me de ne maye! Herçi mêrê misilman e ji devê tivingê pêve tiştekî fêm nake. Îcar ku ev misilman tirk, ereb û faris be ji xwe hîç hîç fêm nake! Rêxistinên kurdên bakur ji devê ketine hophop ji wan tê. Tirkên em û ew di terefê dinyayê re derxistine, û tew hîn jî behsa "demokrasî, însan haklari, barişçil hava îçerîşinde huzura kavuşmak" û hwd. dikin. Me kurdan gotinek heye dibêjin, "Kero nemire heta ku qîvar şînbê" Texsîr mekin. Bêhna xwe fireh bikin, hema hema hindik maye ku tirk bi mîletî bibin însan!

Li girtîgeha Diyarbekirê bi hawayê siyasî tarîxa destpêka berxwdanê, 2.1.1981 e. Di vê tarîxê de temamê girtiyan beşdarî greva birçîbûnê bûn. Belê mixabin girtiyan bêku tiştekî bi destxin, grev di diwazdehê vê mehê de qedandin. Tarîxa rojiyaminirê jî 4.1.1981 e. Di vê tarîxê de diwazdeh mirovan, bi sedema ku hem li girtîgehê êşkence rabe û hem jî girtî li dadgehê bikaribin siyasî biaxivin, dest bi rojiyaminirê kirin. Ev kes beşdarî rojiyaminirê bûbûn:

1. Hayrî Dûrmûş. Bîngolî bû.
2. Kemal Pîr. Laz bû.
3. Zekî Yılmaz. Laz bû.
4. M. Şener. Batmanî bû.
5. Alî Êrek. Ruhayî bû.
6. Orhan Aydın. Bîngolî bû.

7. Celaleddîn Delîbaş. Ruhayî bû.
8. Mûzaffer Ayeta. Ruhayî bû.
9. Mustafa Çepîk. Ruhayî bû.
10. Yılmaz Üzûn. Ruhayî bû.
11. Ahmet Serîn. Xerpûtî bû.
12. Riza Altin. Ji kurdên dorhêla Enqerê bû.

Berxwedana îlonê, politîka dewletê a li girtîgehê bi guhertin dabû. Berxwedan gihabû armanca xwe. Bi dû vê berxwedanê de herçendî berxwedanek wek vê mezin û bi xwîn li dar ketibe jî, dewletê dîsa hertişt li gor programa îlonê bi karaniye û bi wê programê heta roja îro meşiyaye. Bi berxwedana îlonê rewşa girtîgehê hinekî xweş bûbû. Girtiyan, mirovên ku desthilatiya girtîgehê li qawîşan ew kiribûn mîr û amîr ji meqam kirin; di şûna van mîr û amîran de bi hawayekî demokratîk hin mirovên tekoşer û zana berpirsiyar rakirin. Derveyî berpirsiyarên qawîşan bi navê nûnerên girtîgehê sê nûner hilbijartin û têkiliyên xwe bi carekê ve ji desthilatiya girtîgehê qut kirin. Nûneran rêberiya hemû tiştî dikirin.

Qewlê ziyaretê ji deqîqeyekê derxistin pazndeh deqîqan.

Berxwedana îlonê di exlaqê dadgeran de jî hinek guhertin kiribû. Dadgerên pêxwas, wek berê bi girtiyan re zirzopkî nema axivîn; mîna ku bi rastî bêteref bûn durvekî wilo dan xwe û li girtiyan guhdar kirin.

Berxwedanê qedexekirina li ser xweparastina siyasî rakiribû. Bi sedan mirovan doza kurd parast û axaftinên xwe derbasî ewraqan kirin.

Berxwedanê werger derbasî hindurê dadgehê kiribû. Kurdên ku nizanibûn bi tirkî, bi kurdî serbest axivîn û ji dadgeran re zilma dewletê rave kirin.

Berxwedanê qedexekirina li ser çûna qedemgehê jî rakiribû. Çûna qedemgehê şertek jî ên berxwedanê bû. Rêberên berxwedanê bi generalan re li ser vê yekê jî axivîbûn.

Di her du, sê salên teslîmîyetê de, li girtîgehê hemû rêxistinên kurd ji hev feşkilîbûn. Hin mirovên rêvebir ketibûn tolaqa canê xwe; dev ji kerî berdabûn tenê li xelaskirina xwe digiriyên. Berxwedana îlonê ev berîberdaniya ha jî rakiribû. Rêvebiran, alîgir li dor xwe civandibûn û bi hawayekî rêxistinî keftûlept dikirin. Di vê demê de rêvebirên PKKê rêxistina xwe a girtîgehê jî 30 kesî saz kiribûn. Û van 30 kesên jî di nav xwe de

ev kes serok hîlbijartibûn: Mustafa Karasu, M. Şener, Muzaffer Ayeta, Riza Altin û Orhan Aydın. Girtî di bin serokatiya van pênc kesan de beşdarî berxwedana sala 1984an bûne.

Berxwedana sala 1984an:

Desthilatiya girtîgehê di duduyê çilê sala 1984an de bi dêr, girtê devê deriyê qawîşan û dest bi lêdanê kir. Bi vê lêdanê re herçendî desthilatiya girtîgehê, "Cilên mahkûman li xwe bikin emê lêdanê rakin..." gotibe jî, dîsa derew kiriye. Armanca dewletê êşkence û lêdan bû; bi vê êşkence û lêdanê hin mirovan bikujin, girtî ji desthilanîn bikevin ku dîsa hertişt bihata sêra berê. Derew di-kirin dibêjim, ji ber ku di hindurê dema berxwedanê de mirovên ku bi lêdanê cil li xwe dikirin ji ên ku hîn cil li xwe ne kiribûn bêtir êşkence didîtin. Di hindurê du mehan de nêzikî sêsed mirovî bi lêdanê teslîm dibe û Mehmetçik jî mîna berê her tiştî li van mirovan qedexê dike. Ev mirov digel ku dibêjin, "Bijî Atatürk! Bijî leşkerên tirk! Em kûçik em kûçik! Me gû xwar! Hûn çawa bixwazin emê wilo bikin..!" dîsa jî êşkenca herî giran dibînin. Kurdo xwe ji Mehmet re dikir kûçik, belê ev kûçikanî wê dîsa jî fêde neke. Girîng e ev! Rêxistinên me ên ku "Bariş içerisinde kibarca huzûra kavuşmak..." dibêjin, gerek baş li ser vê yekê bisekinin.

Desthilatiya girtîgehê bi destpêka lêdanê re tam pênc rojan xwarin ji ser girtiyan qut kir û di van her pênc rojan de bi sedan komando ji kolordiya Diyarbekirê anîn girtîgehê. Komandoyan xwe dadan hindurê qawîşan û bi lêdaneke pir pîs kişiyên ser zikê hêşîran. Serkêşên berxwedanê jî li himber vê êşkenca komandoyan hebitîn; xwe bêçare dîtin û dest bi dana biryarên çewt kirin. Van serkêşan mîna zarokan, her ji bêhnikêkê tişteke gotin û girtî bi vir de û wir de ajotin. Biryar hemû ji terefê rêxistina PKKê dihate dan. Serokên vê rêxistinê li qawîşên piçûk ji sê û li qawîşên mezin ji pênc kesan komîte dameziran-din. Û komîte bi xwe ve girêdan. Komîte jî bi giştî ji mirovên tirsonek û berdoşekçiyên serokan hatibûn pê. Di van komîtan de ji hemû rêxistinan mirov hebûn. Serkêşên berxwedanê M. Şener li qawîşa 24an, Orhan Aydın, M. Karasu, Muzaffer Ayeta û Riza Altin jî li qawîşa 35an bûn. Komandoyan yefş nêdan girtiyan; bi şev û roj êrîş kirin qawîşan û di hindurê qawîşan de serî, zend, çim û rihnen hêşîran şikenandin. Bi vê wahşeta komandoyan îcar rêvebirên me jî, wê ji qudûm bikevin û

habela berevajî biryaran bidin. Hêşîran li ser gotina wan, kincên mahkûman li xwe kîrine. Van mirovan ji girtiyan re pêşî gotin;

"Gava komandoyan di hindurê qawîşê de li we xist, hûn jî li wan xînin. Û gava hûn bi darê zorê birin salona sînemê, îcar tenê sloganên bavêjin û hew."

Di pey ku girtiyan di hindurê qawîşan de bersiva komandoyan bi lêdanê dan û komandoyan jî dest bi şikenandina parsuyan, zend û çim û rihnan kirin, îcar serokan wiha emir dan:

"Deriyê qawîşan asê bikin û bi hawayê artêşkî xwe saz bikin..."

Berdevkên berxwedanê li ser gotina serokên berxwedanê em girtî li hev civandin û em bi hawayê artêşkî saz kirin. Di van rojên ku em bûbûn arteş, ez jî li qawîşa 34an bûm. Di vê demê de qawîşa herî mezin ev qawîş bû. Serhejmara me li dor 200 kesî hebû. Çawa kirin binerîn?:

Li ser emirê berdevkan girtî rapelîkî textên xwe ên razanê bûn û ji van textan şûr, mîrtal, rim û debûz çêkirin. Hinekan tîl û şîş jî peyde kiribûn. Artêşa bêtîr û kevan ne dibû me ne ji xwe (!)Tîr û kevan jî çêkirin. Bi dû ku em hemû bûn bi xwedî çek, berdevkan jî bi hawayê artêşkî em ji hev cihê kirin. Hin ji me kirin borîzancî, hin kirin bandocî, hin kirin bombecî, hin kirin mirîkêş, hin kirin pêşmêr û paşmêr, çawîş û başçawîş, teymen û usteymen û general ji me çêkirin û em bi ser cephe de ajotin. Artêşa tirk sê carî êrîş aniye

ser cephe me û di her sê caran de jî me ew şerpeze kiriye(!) Gava ku komandoyên tirk hildikişîyan ser banê girtîgehê, ji hindama şibakan êrîş tanîn me û bi xurtûma terempêla agirvimirînê av dipijiqandin ser me, ji her kesî bêtir tade li borîzanciyan dihat. Borîzan ji kaxetê, qederê bi-hustekê fireh û metroyekê jî dirêj çêkiribûn. Borîzanciyan heta ku komandoyan ji hewa de av ne pijiqandina ser cephe, bi rastî ji dil û can û pir xweş li borîzanê dixistin. Ku komandoyan av dipijiqand û borîzan şil dibûn, îcar borîzanciyan me hemû wê li wê navê repikî rawestiyana û dest bi qîj û qîr û fikandinê kiribana. Di artêşa me de ji bilî şêfê bando û borîzanciyan, her kesî li hev dikir. Gava ku borîzanciyan difikand, şêf jî wê xwe aciz bikira û bigota;

"Yaho ez nema zanim bê beroş, qelpax û sêniya min çi dibêje. Li gora meqamê beroşê qîja bidin, li gora meqamê qelpax û sêniyan bifikînin haho we ez teqandim!.."

Bi rastî jî me dengêkî pir ecêb derdixist! Şêf rast digot. Şêf xwe biçiranda jî heqê wî bû.

Di vê artêşê de wezîfa min jî yek jê ku ez derketibama şibakan û bi kurdî min şihîr bixwendana. Û yek jî gava komandoyan bombeyên mijê bavêtana hindurê qawîşê bi destmaleke şil, minê xwe bavêta ser vê bombê û bombe dîsa bavêta der. Bombegirtên qawîşê em şeş kes bûn. Heft kes jî saroxçî hebûn. Saroxçiyan çewalê pîvazan, sabûn, tûrsîl û mîntaksê danîbûn ber xwe û di şibakan re davêtin komandoyan. Serokên berxwedanê girtî kiribûn wek zarokan. Wîlo ketibû serê hin girtiyan ku bi rastî wê bi darik û marik û pîvazên didest xwe de, bikaribana bi top û teng û balefirên tirk re derxin serî. Hin girtiyan gava ku digotin:

"Lawo ev çi aqil e! Bi asêkirina van deriyan me tişteki baş ne kiriye. Deriyan vekin. Em deriyan asê bikin ewê di şibakan re bîn; em şibakan asê bikin ewê diwêr qul bikin û têkevin hindur. Îcar eger me ne hişt di qulan re jî bîn hindur, wî çaxî jî wê qawîşê bombe bikin û me hemiyan bikujin. Misilman zalim in! Wîlo mekin. Dev jî vî aqilî berdin. Em mirov in hêsr in. Wezîfa Mehmetçik ku êşkencê bi kurdo bike û wezîfa kurdo jî ku bi sloganan, greva birçîbûnê û rojyamirînê berxwedanê bikin..."

Serok û berdevkên serokan xwe sil dikirin û digotin:

"Hûn bi van gotinên bizdokî û serqotkî hevalan ji moral dixînin. Van rexneyên xwe ên beredayî qut bikin. Em niha di şer de ne (!) Mirov di hingama şer de rexnan nake, guh dide serokatîyê û dimeşe. Piştî ku şer qediya, êdî wî çaxî hûn dikarin rexneyên xwe bibêjin ewqas."

Hemû partiyên kominîst dîktator in. Îcar partiya kominîstên ku ji beqal û şeqal û gundiyan hatibe pê, ji dîktatoriye jî hîn bi wirtir de ye. Mirovê beqal ji bo çend qurûşan qezenc bike beqaliyê dike. Gava te ev mirov kire mîr û amîr, berî her tiştî wê bi sextekariyê dakeve. Karekterekî wî î rûniştî tune. Pêşî wê bixwaze ku dewlemend bibe. Ewê welatê xwe wek dikana beqel û însanên xwe jî wek nok û qidaman bibîne û bifroşe. Mirovên beqal, şivan û gundî nikarin bibin sermyanên welatan. Gava te ew kirin sermyan, wê dest bavêjin dêr, bifikînin û bang te bikin. Di pey ku wê te bi lêdanê bikin helawa Mêrdînê îcar wê li xwe vegerin û serê hev bipelixînin. Gundî xwedî xwe û wîlo karakter in. Çênabe ku mirov ji van mirovan, partiyên kominîst saz bike. Hem kominîstî di şertê welatê me de ji xwe tişteki kilêt e! Îcar gava ku me gundî û beqalan bi hawayê kominîstî rahişt doza kurd, tam wê bibe fîrdik. Ji xwe re li halê kurd binerîn bê me kominîstên gundî çi bi serê xwe û welêt de aniye. Kominîst nikarin tirsonek, bêbext û bêsexsiyet bibin, belê ji ber ku em gundî-kominîst in em dikarin bibin tirsonekên herî mezin, teşqelçî û durû.

Dûmahîk heye

HÊSÎR IM DAYÊ NE GIRTÎ ME

Seracettîn Kirici

Sal 1981

Sar serma û seqem
Bêdengî û ewrên radestiyê
Li ser girtîgeha Amedê kombûne
Û ez hesîr im dayê ne girtî me

Bê ziman
Bê welat
Bê evîn im
Pênç hezar girtiyên Kurd hinek Tirk û Erebi
in
û dibin potînên neyaran de
di bin ranzan de dinalin
Hêsîr im dayê
Ne girtî me

Taçtiya me
Bi sed jopî û çav bi werm in
Firavîna me
Mişkên bi saxî û qalkên zebeş in
Şîva me
Bi mil şikestî û nenûkên bi xwîn in
Paşîva me
Di xew de pihin xwar û diran şikestî me
Hêsîr im dayê
Ne girtî me

Dersdarên me
Dersdarên totikvala dibên ku
“Kurd Tirkê çiyayî ne û navê wan ji kart
kûrtê hatiye”

Tê bibê

Dibe ma lawo, em Kurd in
Erê dayê erê ez Kurd im
Ez Kurdekî neviyê Ahmedê Xanê
Ez Kurdekî neviyê Şêx seîdê kal im.
Lê aniha ez stuxwar
Lê ez pepûk û ez di sinifê de mame
Hêsîr im dayê
Ne girtî me

Neyar dibên
Vira ne girtîgeh, dibistan e
Erê dayê erê vira dibistan e
Lê ne dibistana ilim û zanyariyê ye
vira dibistana îxanetê
dibistana îşkencê
dibistana lêdanê û tije xwîn e
Hêsîr im dayê
Ne girtî me
Rojê deh saetan
li ser linga me
Hevalên girtî
Xortên ciwan rojê du saetan serî di laximê de
Bi jana zirav
Bêbijişk û bêderman in
Hêsîr im dayê
Ne girtî me

Çi daraz
parêzger
û çî jî dadgeh

Bêferman dest kelepçekirî bizencîr im
û ev çend sal e ez bêzar û dilwêran im
Hêsr im dayê
Ne girtî me

Rojên

Havînê hesretiya
Qedehek av
bênan
bêçay
û kula mezin
bêtûtîn im
Hêsr im dayê
Ne girtî me

Bihna laşên şewitî
Qîrîna
Zarokên gulan û newrozê
Guhê min diçingine
Lê ez ker
ez lal im
Hêsr im dayê
Ne girtî me

Sal

1983
meha Îlonê ye
Dengê xortên Kurda
ji çel qawîşî
Teva asîmanên sayî dibe
û ewrên li ser girtîgeha Amedê
ewrên rûreşiyê
ewrên radêstiyê
yek bi yek bela dibin
û ez
Girtî me dayê
Ne kole me

Dengê
xortên Kurda
bi dehan

bi sedan bi hezaran
dimeşin ser zordestiyê
ser neheqiyê
û zincîrên koletiyê dişkînin
Girtî me dayê
Ne kole me

Ê em

Tekoşerên evîna xwe
em
Tekoşerên welatê xwe
Tekoşerên azadiyê ne
Girtî me dayê
Ne kole me

Dijmin
Bi dijwarî tê ser min
xortên ciwan
xortên şoreşger
û zarokên azadiyê şiyarbûne
li hember êrişên neyaran
Bi berxwedanê
Bi rojiya mirinê serbilindin
Girtî me dayê
Ne kole me

Dozgerê
Şehîdên Amedê
Dozgerê
Şehîdên azadiyê
Dozgerê
Şehîdên Aştiyê
û ez girtiyekî Kurd im
Girtî me dayê
Ne kole me

Têbinî: Ev helbest ji pirtûka Seracettîn Kirici
“Nalîna Şevê” hate wergirtin.

bi Mehmed Uzun re

Kovara HELWEST'ê xwe daye ser riyeke gelekî baş; riya danasîn û rexnegiriya berhemên nivîskarên kurd. Di vî warî de valahiyeke mezin heye. Kovara we gaveke baş, di vî warî de avetiye. Ez hevî dikim ku hûn ê bikaribin vê gavê, bi gavên nû temam bikin. Analiz, rexne û lêhurbûna berhemên edebî zahf pêwist in. Bêyî van pêşketin ne mimkin e.

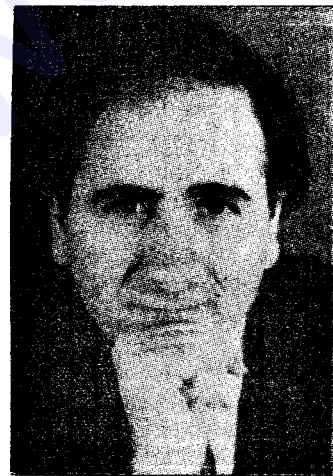
Kovara Helwest - Pirs: 1 — Te kengê, çawan û çima dest bi nivîskariyê kir? Tu ji bo çi û ji kê re dinivîstî?

Mehmed Uzun - Destpêka salên 1980-an min dest bi nivîskariyê kir. Beriya wan salan jî min dinivîst, lê mîna rojnamevan. Bi salên 1980-an, min dest bi nivîsandina romanê kir. Romana min a yekemîn **TU** sala 1985-an weşiya.

Çima? Jiber ku bala min li ser edebiyatê bû û min dil hebû bi kurdî romanek binivîsa. Meydana siyasetê, bi têra xwe, tijî bû, lê meydana edebiyatê, nemaze meydana romana kurdî, hema çi bigire vala bû. Çima roman? Jiber ku roman meydana herî fireh, bikêr, dirêj û kûr a edebiyatê ye. Ji bo pêşxistin û nûkirina zimanekî, ji bo avakirina tradîsyoneke edebî, roman, hunera romanê, gelekî baş e. Zimanê kurdî hewcedarê romanê bû, hê jî hewcedarê romanê ye.

Xwendevanên min, bêguman, berî her kesî kurd in. Rast e, xwendevanên kurd, nemaze yên romanê, gelekî kêr in, lê ev yeka nexweş naye wê manê ku ew ê neyên pê. Lê romana kurdî divê bibe perçeyekî romana cîhanê jî. Nivîskarê kurd divê bi vê hest û baweriyê binivîse.

Kovara Helwest - Pirs: 2 — Tu rewşa edebiyata Kurdî ya nivîskî çawan dibînî? Baş û kêmasî çi ne û ji bo çetirkirinê çi divê?

Mehmet Uzun

Mehmed Uzun- Rewşa edebiyata kurdî ne baş e. Kes nikare bibêje baş e. Sebeb jî diyar in. Ne hewce ye ku ez sebeban, yek bi yek, li vir nîşan bidim. Lê eger meriv bixwaze di nav vê derya nebaşiyê de hin pêlên baş bibîne, hingî meriv dikare bibêje ku hingavên heja, di nav van panzde-bist salên dawîn de hatine avêtin. Kurdan, îro, dest pêkirine û roman dinivîst, hunereke bedew a romanê ava dikin. Şihira modern tê nivîst. Piyas, ceribandîna tîna nivîst. Nivîskarên

mîna Nacî Kutlay, Hesenê Metê, Lokman Polat, M. Alî Kut, Riza Çolpan, Medenî Ferho, Mustafa Aydoğan, Suleyman Demir, Bûbê Eser, Helîm Yûsif, Xurşîd Mirzengî, Mihemed Dehsuwar û yên din ku niha navê wan nayê bîra min derketine. Ez jî van hevalan gelekî hêvîdar im. Ez bawer im ku ev heval û navên nû yên mîna van hevalan ê bikaribin eser û berhemên giranbiha diyarî kitabxana kurdî ya neçar bikin.

Kêmanî gelek in, bêhejmar in. Lê bi nivîsîn, afirandin û derxistina berheman ve, kêmanî dê kêmtir bin. Bêyî eser û berheman kêmanî kem nabe. Çare afirandin e, bi şeweyeke profesyonel xebat e.

Kovara Helwest - Pirs : 3 — Nasnameya berhemek zimanê wê ye, yan naveroka wê ye?

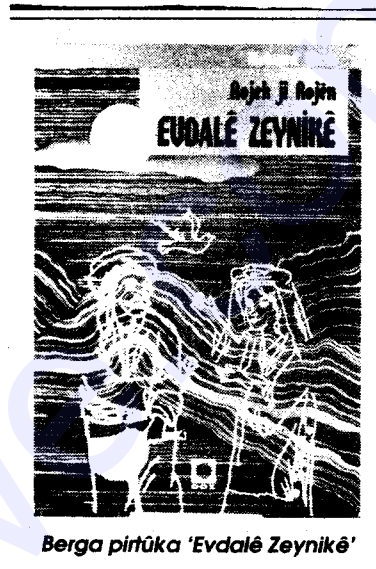
Mehmed Uzun - Ziman e. Ziman, aidiyet e. Ziman ne bi tenê ruhê gel û miletan, herweha ruhê edebiyatê ye jî.

Kovara Helwest - Pirs : 4 — Romana Kurdî çawan dikare pêş bikeve?

Mehmed Uzun - Pêşketî jî bi nivisandinê dibe. Divê ku hejmara kesên ku dinivîsin, zêde be, nivîskar zêde be, berhemên wan zêde bibe, romana kurdî zêde bibe. Eger weha be, ez bawer im, kurd ê bikaribin, di demeke kurt de, gaven gelekî mezin, di warê romane de bavêjin. Jiber ku

romana kurdî, bi firehî, hê nehatiye nivîsîn. Tişt, bûyer, babet û pêwendiyên ku nivîskarên kurd dikari binivîsin, behejmar in. Jiyana her kurdekî romaneke bêpayan e, lê nivîsîna wê divê, lihevîn, huner, teknîk û zimanekî edebî ya wê jiyane divê.

Roman û nivîsîna romanê, meriv dikare bibêje, şaxê herî dijwar a edebiyatê ye. Jê re ked, xebat û zanîneke kûr, sebireke têkûz, nefeseke drêj divê. Kurd hê hînî wê yekê nebûne, lê gava dest pe bikin û nivîskariyê bikin celeba jiyane, hingî ew ê romanen gelek balkêş, hem jî bo kurdan, hem jî ji bo hemû cîhane binivîsin.

Kovara Helwest - Pirs : 5 — Tu berhemên nivîskarên Kurd yên nûh (yên ku xwerû bi Kurdî dinivîsînin) çawan dinirxînî?

Mehmed Uzun - Bêguman ez nikarim, li vir, berhemên nivîskarên nû, yek bi yek, binirxînim. Lê eger ez bi giştî bibêjim, ez piştgiirtiya xebata wan a nivîsin û afirandinê dikim. Xebata wan eserên wan pîroz in. Ez dizanim, tevî zehmetiyên bêhejmar wan ev berhemên xwe anîne pê. Bêyî alîkarî û teşwîkê, bêyî îmkânên çandî, edebî, aborî û civakî. Ez wan pîroz dikim.

Eserên ku wan anîne pê, bêşik, berhemê wan ên destpêkê ne, kêmanî şaşî û çewtiyên wan, bivê nevê, hene. Lê ev ne xem e. Kêmanî, şaşî û çewtî dikare, bi xebat û afirandinê ji holê rabe, lê bêkeysî, bêkêrî, stêwrî nikare, bi gotin û xireciran, ji holê rabe. Van hevalên me yên nû xwe dane ser rîyeke pîroz. Bêlê rîyeke hêja û tijî rûmet, bêguman, di eynî wextê de gelekî çetin. Lê rûmeta afirandina berhemeke kurdî ji hemû malê cihanê hêjatir e.

Kovara Helwest - Pirs : 6 — Tu berhemên kîjan nivîskarê cihanê û yên Kurdan hez dikî, kî tesîra xwe li ser te kiriye û kîjanê nêzî xwe dibînî?

Mehmed Uzun - Jiyana min di nav kitab û romana de derbas dibe, doralîyên min tijî nivîskar in. Xwendin, karê min e. Ez her celeb, her texlît nivîskarî dixwînim. Nivîskarên ku rewşa wan jî bi ya kurdan dişibe, li ber dilê min gelekî ezîz in. Mesela nivîskarên welatên totalîter ku li hember totalîterîye radiwestin, nivîskarên welatên Amerîka Latînî û Afrîkayê, gelekî balkêş in. Herweha ji Homeros hera Tolstoy, nivîskarên klasîk ku hertim rîya însan û însaniyetê ronî dikin, gelekî girîng in. Destan jî her welê, Gilgamiş, destanên Rojhelata navîn, destanên zimanên cîran û yên me kurdan. Ev jî gelekî esasî ne. Çi mixabin e ku ez di warê romanê de nikarim navekî bibêjim ku tesîr li min kiribe. Jixwe romanên kurdî bi tiliyan tên hejmartin. Min ew xwendine, lê ez bi tesîreke wan a diyar nehesiyame.

Kovara Helwest - Pirs: 7 — Tu niha li ser çi dixebitî? Planên te yên pêşerojê çi ne?

Mehmed Uzun - Ez niha li ser romaneke nû dixebitim; Ronî mîna evîne - Tarî mîna mirinê. Ev bûye çendeke dirêj ku ez li ser vê romanê dixebitim. Roman niha li ber xelasbûne ye. Li milekî din, min ceribandineke nû ya gelekî dirêj ku çêla dengbêjan û hunera dengbêjiyê dike, nivîsiye. Ew

jî niha, ji bo halê xwe yê dawîn, xwe dixemilîne.

Kovara Helwest - Pirs : 8 — Ji bo pêşveçûna çand, edebiyat û zimanê Kurdî rola kovarên xwerû bi Kurdî çi ye?

Mehmed Uzun - Bêguman rola kovaran bêpayan e. Heta kovarên xwerû kurdî nebin, ne ziman dikare pêşve bikeve û xwe nû bike, ne jî edebiyat û çand. Kovar, dest û piyên edebiyat û berhemên edebî ne. Kursiya bir û baweriyên cihê, eser û berhemên têkel in. Kovarên kurdî dê xwendevanên kurdî ava bikin, eseran bi xwendevanan bigihînin, qedr û rûmeta wan derxin pêş û wan binirxinin. Bêyî kovar û rojnameyan tu pêşketin, tu pêwendî di navbara nivîskar û xwendevanan de nayê pê. Bi bawerîya min sê stûnên bingeîn ên jiyaneke geş a edebiyatê hene; nivîskar, kovar-rojname û xwendevan. Kovar û rojname - herweha rexne û rexnegirî- pir in, ew nivîskar û berhemê nivîskaran vediguhezînin xwendevanan. Ji lewre, kovarên kurdî gelekî biqîmet in. Em divê wan mîna çavê xwe biparêzin, li wan xwedî derkevin û alîkariya wan bikin.

Kovara Helwest - Pirs : 9 - Pirsê me ya dawî jî ev e: Ji bo kovara Helwestê dîtî, û pêşniyazên te çi ne? Kovara Helwest giranî bide ser kîjan babetî?

Mehmed Uzun - Kovara HELWEST'ê xwe daye ser rîyeke gelekî baş; rîya danasîn û rexnegirîya berhemên nivîskarên kurd. Di vî warî de valahiyeke mezin heye. Kovara we gaveke baş, di vî warî de avetiye. Ez hevî dikim ku hûn ê bikaribin vê gavê, bi gavên nû temam bikin. Analîz, rexne û lêhurbûna berhemên edebî zahf pêwîst in. Bêyî van pêşketin ne mimkin e.

Ji bo bersîvên te em sipas dikin. Rûpelên kovara Helwestê her tim ji te re vekirîye.

Mehmed Uzun - Ez jî spas dikim û umrekî dirêj ji bo kovara we dixwazim. Hûn her bijîn.

GIRÎNGIYA DENG BÊJIYÊ Di "ROJEK JI ROJÊN EVDALÊ ZEYNIKÊ" DE

Merwan Yilmaz

Di vê dema dawiyê de romanek bi navê "Rojek ji Rojên Evdalê Zeynikê" derket. Ev roman ji aliyê Weşanên Welat û Dozê ve li Stockholmê û li Stambûlê hatiye weşandin. Roman 163 rûpel e. Nivîskarê wê Mehmed Uzun e. Wî hemû romanên xwe li sûrgûnê nivîsîne, ew nivîskarekî sûrgûnê ye. Di vî warî de ew wisan dibêje: "Sûrgûn hem dikare mirovan bikuje, hem jî bi pêş bixe"

Weke dihê zanîn, sûrgûn ji bo wî bûye wêjexaneya kurdî û cîhê afirandinan. Rojek ji Rojên Evdalê Zeynikê romaneke allegorî ye. Wî bi vê romanê, wêjeya devkî û klasîk bi ya nivîskî ve girêdaye. Uzunî bi qayde û awayê wêjeya Mezopotamî ya kevn, mîna destana Gilgamişê nivîsîye. Eposa Gilgamişê, di derheqa hevaltî û mirinê de ye. Gilgamiş qiralê Urukê bû (bz 2600), navûdengê wî belav bûbû, bûbû wêjeya devkî. Ew qiral bû, lê Evdalê Uzunî dengbêj e, ew ne tenê dengbêjê Kurd e, ew dengbêjê gelan e (di romanê de); Evdalê Zeynikê Uzunî hem dengbêjê Kurd e û hem jî yê Ermenî û Suryaniyan e. Em bi xwendina vê romanê, dîroka kilam û stranên xwe, dildar û evîndarên xwe, wargeh û edetên xwe, başî û xirabiyên xwe hîn dibin.

Mehmed Uzunî bi eşq û evîneke mezin romana "Rojek Ji Rojên Evdalê Zeynikê" nivîsîye; ji xwe eşq û evîna mezin nebe, romana kurdî nayê nivîsîn. Ev roman mîna "Bîra Qederê" romane-

ke mezin e. Wî di herdu romanên xwe de mirovên Kurd û jiyana wan dihîne zimanî. Navên mîna Celadet Bedirxan, zane û ronakbîrekî Kurd e, di "Bîra Qederê" de lehengê sereke ye, Evdalê Zeynikê dengbêj û kilambêjekî binavûdeng e. Celadet Beg bi xebata wêjeyî û nivîsînê ve mijûl dibe, Evdalê Zeynikê, bi kilam, stran, kul, şahî û derdan ve mijûl dibe. Bi alîkariya vê romanê wêjeya devkî milê xwe dide wêjeya klasîk û wê xurtir û saxtir dike. Di romanê de sê evîn hene, ew ji ev in: Evdal û Gulê, Siyabend û Xecê û Bengîn û Meyro, ew sembolên duh, îro û pêşerojê ne.

Di romanên tirkî de Kurd mîna kesên hov, nezan, paşket, bêbext û çiyayî dihên şirovekirin. Lê di romanên Uzunî de tersî wê... Egîd Beg hevkarê dijmin, bêbext û hîlebaz e. Di vî warî de Uzunî wisan nivîsîye: "Kor Reşîd Paşayê xwînrêj, Egîd Beg jî xiste dewsa Tahar Xanê û ew mîr îlan kir. Herçî Egîd Begê bû, mirovekî zikreş, çavbirçî, ji xwerazî, hayîn, sextekar, zalim û hîlebaz", mîna Beko Awanê Mem û Zînê ye". Ew li pey kuştina evîndaran digere, bi alîkariya dijminî derdikeve ser riya Evdal û Gulê û Bengîn û Meyro, ew dixwaze biryaran Osmaniyan bi cîh bîne.

Naveroka "ROJEK JI ROJÊNEVDALÊ ZEYNIKÊ" kom dibe ser van xalan: 1) Hîkariya Evdalê Zeynikê li ser stran û kilamên kurdî, destanên kurdî û wêjeya klasîk a kurdî; 2) Hestên

mirovane, şerê birakujî; bira li dijî biran; 3) Sê evîn, sê bûyerên evîniyê; 4) Dostî û xîyanet; 5) Zilma Osmaniyan, began; 6) Koçerî û bindestî, rewşa kambax a berê; 7) Bûyer û serboriyên dîrokî; 8) Bîr û baweriyên duh û îro; 9) Danûstandin bi neteweyên cîran re biratî û dostî; Ermen, Suryanî, Keldanî; 10) Êzidî, pîrozgeha wan, "Laleşê"; 11) Adetên kurdî; dawet, ol, rabûn û rûniştandin, mahrbirîn, xelat, keç-xwestin, zewac... Bêbextî û xwefiroşiya Egît romanê bi xwîn û goşt dike, raman û heyecaneke din li romanê zêde dike ew adetên kurdî dide bin lîngan, rabûn û rûniştandina wî li gorî, adet û ûsilên Kurdan nîn e, ev tişt bala mezinê Êzidiyan Şêx Xelef dikişîne. Di vî warî de Uzunî wisan nivîsîye:

"Gotina Egît Begê li ser seran û çavan. lê, me û welatê jî adet û ûsil hene. Ma Egît Begê bi van adet û ûsilan dizane? Ma heger yek here û xwe bavê tor û bextê Egît Begê, ew ê wî zimanî bide bi şûnde? Ma Egît Begê nizane ku Bengîn û Meyro hatine û xwe avêtine ber bextê me, Êzidiyan."

Beriya ku ez vê romanê bixwînim, min pênc roman li dû hev xwendin, yekjê "İvanhoe", a Sir Walter Scott, a diduyan, "Ana Karanîna" a Tolstoj, a sêhemîn "Odysseus" a Joyce, ya çaremîn "Birayên Karamasova Dostojevskij û pêncemîn "Bîra Qederê" ya Mehmed Uzunî" bû. Tam û lezeta van romanan di bin zimanê min de bû, min dest bi xwendina romana "Rojek ji Rojên Evdalê Zeynikê" kir, wê ez birim nav cîhana xwe, ez ketim nav kilam, stran, destan, serpêhatî û çîrokên kurdî; wan ez girtim û berê min dan Kurdistanê; warê bav û kalan yanî ez bi xêra Evdalê Uzunî" çûm Kurdistanê, min li wir warên bav û kalan dîtîn, bi heyala dîtina pîrozgeha Siyabend û Xecê, ez li ser piştî hespê Siyabendê Silivî; "Bozoyê Rewan" siwar bûm û min berê xwe da serê çiyayê Sîpanê Xeletê; nav goristana destana kurdî ya Siyabend û Xecê; li wir stranbêj, çîrokbêj, kilambêj, netewebêj, êşbêj, helbestvan û dengbêjan dengên xwe bilind dîkin, bi dengê lorîna Xecê û ez ji xewa giran hişyar bûm, min dît ku ez ji Kurdistanê dûr, li Swêdê dijîm, lê bi cîhana romanê, bi xêra Evdalê Uzunî, ez vegeriyabûm welatê xwe, min berê xwe dabû war û wargehên bav û kalan.

Mehmed Uzun bi romana "Rojek ji Rojên Evdalê Zeynikê" duh bi îro ve girêdide û îro bi pêşerojê ve girêdide. Dengbêjê Kurd, Evdalê Zeynikê dibe dengê dil, dengê evînê, kilam û stranên wî dikarin birînen me bidin kewandin û evînen me bidin jiyandin.

Berga pirtûka "Rojek ji Rojên Evdalê Zeynikê" ya bi Erebi

Nivîsîna herdu romanên; Bîra Qederê" û "Rojek ji Rojên Evdalê Zeynikê" zorê dide me da ku em bibêjin; Mehmed Uzun hem hîmdarê romana kurdî ye û hem jî hevalbendê Ehmedê Xanî, Tolstoj, Dîcken, Balzac, Joyce û Hemîngwayî ye. Ew nivîskarekî dogmatîk nîn e, divê em wî wek nivîskarekî Kurd û navneteweyî dibînin. Uzun hay ji edebiyata cîhanê heye...

"Rojek ji Rojên Evdalê Zeynikê" romaneke destanî û folklorîk e, lê şopên din tê de hene ji bo nimûnê; sembolîzm. Tiştê herî balkêş di Evdalê Zeynikê de ev e, yek jê qulingê baskîşekî, bêçare, weke neteweyê Kurd kesertîjî li derûdora wî, quling azad difirin û ew bi hesret li refên wan dinêhêre, hêz dide xwe, lê nikare bifire. Ew qulingê baskîşekî neteweyê Kurd bi xwe ye. Ew jî aliyê cîranên xwe ve hatiye hêşandin, birîndarkirin. Ev tragedî û dramatika han romanê bi xwîn û goşt dike, ramanên hêja û nûh dixê nav xwendevanan. Demeke dûr û dirêj quling li ber xwe dide, paşê difire, çavên Evdalê kor vedibin, ew dibîne, dew û dewraneke nûh dest pê dike. Bi van bûyeran, roman diqede. Di vî warî de nivîskarî wisan nivîsîye: "Dengê Evdal her kesî mat û sersem kiribû. Evdal, niha stran qulipandin ser ronahiya tavê û

roniya çavan. Ronahiyê zora reşahiyê biribû. Hingê Gulê û doralî famh kirin ka çi diqewimîye Gulê da tilîlî û çepikan. Hingê heval û dost li Evdal civiyan û ew hembêz kirin. Hingê Evdal got:

"Ronahî ye, xweş ronahî ye. Ji ronahiyê xweştir tiştêkî nîn e. Gelî hevalan.... bi dinê û allemê bigihînine, ronahiyê zora tariyê biriye û şewqê reşşhiya şevan bi şûnde xistiye. Lê belê hê tiştine hebûn... Ecêba giran, bi tenê, bi ronahiya rojê û bi vebûna çavên Evdal nediqediya. Quling ji dest pê kiribû û xwe dilivand. Wî pihêt, pir pihêt, dida bask û perwazanan... Gulê û heval hê bi Evdal re dipeyvîn, ji nişkeke ve, tiştêkî din qewimî; quling dest bi firînê kir... Disan em dibînin, di rûpelên dawiyê de bûyerên herî mezin diqewimin ên ku vê romanê bixwînin, dê li ser baskê vê romanê siwar bibin û berê xwe bidin çiyayê Sîpan ê Xelatê.

Dema Uzun dide xuyakirin ku Kurd ji stran û kilaman hez dikin rastiyê dide ber çavên xwendevanan, dibêje Kurd ev in. Carna Uzun bedbîn e, dibêje: "Nezanî û cahilliyê em dîl girtine, şerê birakujî û ezbeniyê em kirine xezan û belengazên pêncperan. Em Kurd li hev hatine xezabê; birazî li apan, xwazî li xalan, bira li biran, cîran li cîranan..."

Di dawiya romanê de, tarî û nexweşî şûna xwe dide dema ronahiyê; qîrêqîr, girî û janêngiran û xemgînî şûna xwe dide ken û şahiyên.

Heger peyva romana destanî rast û durist be, ez dikarim bibêjim" Rojekê ji Rojên Evdalê Zeynikê"romaneke destanî ye. Di warê folklorê de nivîskarî wisan nivîsiye: "

Hey li min felekê,

Te çima li min wisan kir?

Te teyrê xwe berda, koma refê min belav kir,

Te ez kirim qutikî polê, dev û lêvan wî şima kir,

Herçî dost bû, te li min melûl kir,

Herçî dijmin bû, te li min şa h kir,

Hey li min felekê,

Zozanê Sîpanê Xelatê xweş, li siya darê,

Felekê ez şaş kirime, berdaye, geh li jorê, geh li xwarê,

Felek xayîn e, dewran bêbext e, dikime-nakime, qet nayê li karî.

Hey li min felekê".

Romana Evdalê Zeynikê, mîna dengbêjekî

Kurd û figurekî mîtolojîk sala 1900î dihê bîrame, wê demê li ber çavan radixe. Çawan ku di romanê de jî diyar e, Evdalê Zeynikê bav û bapîrê dengbêj û çîrokbêjên Kurdan e. Hîkariya wî li ser stran, kilam, helbest û wêjeya devkî heye. Mehmed Uzun ji nûh ve dengbêjiya Evdalê Zeynikê, kilam, ziman û hunera wî aktuelîze dike. Hin kes dibêjin; Rojek Ji Rojên Evdalê Zeynikê Oto-boyografiya Evdalê Zeynikê ye; lê ne otoboyografiya wî ye, tenê şubandinekê wêjeyî ya kevn e. Yanê Evdalê Uzunî Evdalekî din e, Evdalekî çêkirî, tene bi kilam û stranên Evdalê Zeynikêve hatiye xurtkirin û honandin. Bi gotineke din, lehengê romanê hatiye çêkirin. Dîrok ne roman, lê romanên dîrokî hene, di rûpelên pirtûkên dîrokî de, bûyerên normal diqewimin, lê divê romanê de, em dikarin bûyer û qewimandînen mezintir bixwînin ên ku wêjenas in, dikarin bibêjin; ev roman e, romana giran a ku mêjiyê xwendevanan diçeliqîne û xwe berdide nav xwîn û hestiyên wan... Tiştên ku vê romanê, ji kurteçîrokê vediqetin, ev in:

1. Di vê romanê de hêmana bîngêhîn leheng, Evdalê Uzunî.

2. Qewimandin û bûyer li derûdora Evdalê Uzunî...

3. Derketina kesan li gorî bûyeran, karên xwedihînin cîh.

4. Lehengê romanê yê duhemîn û sêhemîn heta cîhekî bi lehengê yekemîn re, paşê cîhê xwe didin kesên din. Bi gotineke din, di romanê de sê tişt giring in, ew ev in: Leheng, cîh û bûyer. Ev hersê di romana Uzunî de diyar in.

Di kurteçîrokê de bûyer giring e, kes li dora bûyeran digerin...

Hin kes jî dibêjin"Rojek Ji Rojên Evdalê Zeynikê"destane, lê ne destan e jî, tenê bi zimanê destanê hatiye nivîsîn. Destana kurdî avahiyeke civata Kurdan e, lê romana kurdî ji aliyê romannivîsekî Kurd ve dihê nivîsîn. Bi gotineke din, roman bi hizir, zanîn û pênûsa kesekî ava dibe, lê destan malê hemûyan e, malê milyonan e, malê hemû Kurdan e. Di romana"Rojek ji Rojên Evdalê Zeynikê" de, tema û celebên şeweyên vegotinê hene, bi gotineke din, xwediyê romanê Uzun bixwe ye, lê xwediyê destanê gel e.

Bi bîrûbaweriyên min;"Rojek Ji Rojên Evdalê Zeynikê" romaneke klasîk e û li ser wêjeya devkî û klasîk hatiye avakirin. Bi peyv û gotin pêşyan ve hatiye xurtkirin.

Çima? Di vî warî de wisan nivîsîye: "dinya ava ye, herkes bi aqilê xwe têde şa ye..."

Dîsan di derheqa edetên Kurdan de jî wisan nivîsîye: "... ji sê rojan bi şûn de, mêvan jî dibe xwediyê malê û daxwaz û gotina xwe dibêje".

Di derheqa dijminî de jî dibêje: "Nanê Osmaniyan li ser çokên wane, mirov nikare li wan bawer bibe. Çiya dikare here çiya, lê xuyê Osmaniyan jê nabe cuda." Herwisan bi motifên destanên kurdî jî hatiye honandin û xemilandin, bo nimûne:

"Xelkê şîret li Xecê kirin û gotin," tu bi ya me bikî, tu dê dev ji Siyabend berdî, tu çareya wî nîn e". Xecê, bi girîn, li wan veherand, "na, nabe, Rebbê jorîn şahidê min e, dilê min bi Siyabend re ye. Tiştê ku hatiye serê min, bila neyê serê gurê çîyan. Dev ji min berdin."

Di warê pesindarî û hunera nivîsînê de tişteki nûh heye, pesnê cîh û waran xweş hatiye honandin û neqîşandin. Evdalê Zeynikê weke bavê dengbêjan e. Ez ji Kurdistanê dûr, li Swêdê dijim, lê ez di deriyê romanê de ketin nav gund û bajarên Kurdistanê, lê geriyam.

Uzun dibêje: "Gava Evdal xwe gihand kahniyek ji kahniyên Sîpanê Xelatê û ji ava hênîk hinekî vexwar û tîka dilê xwe şikand, hingê wî bîskêkê bîh-na xwe da û paşê destê xwe bir ber guhê xwe û dîsan, lê îcar ji çiyayê Sîpanê Xelatê, deng da. De warê, warê, sed carî warê, Biraqeda bêye te dinyayê, Zeman xayîn e, bi min re nayê, Ez Evdalê im, Evdalê Zeynikê me, Aşîk û serwerê kêfê me, Gulek li rûyê dinê me, Lê îro li ser firara malê me..."

Em dikarin bibêjin ku romana mîna "Rojek ji Rojên Evdalê Zeynikê" bi naverok û teknîka xwe ve, romaneke destanî ye. Dema ku Uzun pesnê Sîpanê Xelatê dide, dilê mirovî hênîk dike, dengê Evdalê Zeynikê bédengiya dinê dixemilandin û hawirdorê xirab nekîr, sakîn û xweş dikir, dibêje.

Di vî warî de wisan nivîsîye: "Tava rojê hê xwe nedabû xuyan. Lê ji dûr ve, şewqa çend tîrêjen tavê xwe diqulipandin ser serê çiyayê Sîpanê Xelatê û dibiriqîn. Belê, li wê derê Sîpanê Xelatê

hebû, çiyayê dostê ewr û ezmanan, serî bi mij û dûman, warê dilketî û evîndaran, şêr û pilingan, stariya keserkûr û bextreşan....

Zimanê Romanê

Zimanê Uzunî, zimanekî zelal, şêrîn, mîna lehiyekî diherike, xwe ber dide kûrahiyên dilan. Dengbêj, kilambêj, kulbêj û hwd zimanê me dewlemend dikin, bîrînên me didin kew-andin û derdên me derman dikin. Ew gelekî karên hêja yên civakî dihinin cîh; hebûnên çandî û wêjeyî dicivînin ser hev û di navbera dem û dewranên rabirdû û pêşerojê de pirekî ji pola ava dikin. Yanî zimanê me bi me didin xwendin û şevên tarî bi me didin ronahî kirin. Evdalê Zeynikê, ne tenê dengbêj e; ew wisan jî derdbêj, dilbêj, kulbêj, kurdêj, êşbêj, serxwebûnbêj û netewebêj e jî.

Zimanê"Rojek Ji Rojên Evdalê Zeynikê"; zimanê dengbêjî û stranbêjiyê ye, lê yê "Bîra Qederê" zimanê rewşenbiriye ye. Ji xwe lehengê Bîra Qederê

"rewşenbîrekî Kurd ê sereke ye. Rojek ji Rojên Evdalê Zeynikê" bi zimanê xelqê hatiye nivîsîn. Ew, peyv û gotinên kevn aktualîze dike û dihinê bîra mirovî. Gotin û hevokên folklorîk û berê çêkirî dihinê rojevê, hevokên nûh dirêşîne, biwêjen kurdî û gotinên pêşîyan ji mirinê rizgar dike, pêşwenda diya edebiyata devkî bi ya nivîskî re girê dide.

Heger ji dengbêj, çîrokbêj, kulbêj, stranbêj û kilambêjen me nebûna, zimanê kurdî tune bû; neteweyê Kurd jî tune bû, wan dewlemendiya zimanî û zaravayên wî parastine. Gava min romanê xwend, ez gihîştim vê baweriyê; Uzun dikare bi zimanê kurdî, romana herî modern binivîsîne, Îmkanên wî hene; rêziman û qayideyên rastnivîsînê dizane.

Heta nivîsîna romaneke, mîna Evdalê Zeynikê, zimanekî herikbar dixwaze, zimanekî dengbêjî, nerm, şêrîn û zimanê gundiyan yê ku xwe parastîye...

Bi rastî, zimanê Mehmed Uzunî; bîhn, tahm, lezet û rengên dewlemendiya zimanê kurdî diyar dike û wî dide ber zimanên îngilîsî, fransî, swêdî, farisî, erebî ...

GIRINGIYA KURTE - ÇÎROKÊ Û PÊVAJOYA WÊ YA CÎHANÎ

- 1 -

Dr. Pêşrew Berwarî
Lozan - Siwîsre

Nivîskarê Firansî Standal gotiye : "Roman awêne û di kolanan de digere... Lê li vir em dixwazin bê dudilî bêjin, ku çîrok xuşka romanê û helbestê û şanoyê ya dilsoz e..."

Berî em têkevin hindir mijara xwe ya sereke, di baweriya me de, divê em gavên xwe zor bi kurtî biçend pileyên zanistî bavêjin, çimkî ev pêngava pêwîstiyêke akademîkî ye û pêwendiyên xwe ne raste rast (ne yekser) bi mijara me re hene û her weha jî, ew dibin bingehek objektîf ji lêgerîna me re:

- 1 - Giringiya çîrokê û rola wê di jînê de
- 2 - Destpêka avakirina çîrokê û pêşketina wê di dîrokê de
- 3 - Dîroka pêşvebirina çîroka Kurdî ta derçûna kovara Çiya.

- 1 - Giringiya çîrokê û rola wê di jînê de

Rexnevanê Rûs yê navdar B. G. Belînskî nirîna me li ser çîrokê, ya me li jor nîşankiribû, bi çend gotinên jêrîn diçespîne û dibêje : "...Gelek bûyer û nişkav hene nikarin li gor sirûst û xweserên xwe, riwestên dirama pêkbînin û her wisa jî, ji romanên re jî, bê sûd û kêrîn, lê van bûyer û nişkavan tamarên xwe di jînê de kûr berdane. Pir caran, jîn di kurte demekê de diyar dibe, sedsalek nikare van diyardayan di nav xwe de bicivîne, lê çîrok diçe van bûyeran hambêz ke û di çarçewekê teng de biçivîne, ji ber ku çîrok, bi dîdem û çembera xwe ve, dikare her tiştekî di jînê de hambêzke..."

Bi rastî, kardaya çîrokên kurt ne hêsane, zor caran roman neşin rola wê bilîzin. Maupassant dibêje : "Hin kat hene bi lez diborin, belkî linik mirovekî normal, ev kat bê nîrx be, lê bi rastî, dibe ew kat bi xwe jî pir bi wate bin..."

Li gor van encamên jorîn, baweriyên mirov bi çîrokê her xurtir dibe û ew cihekî bilind di rex cureyên wê de distîne û bi ya me be, nîrxbihaya wê, ne ji roman û şano û ji cureyên din, ji tore kêmtir e, ew jî, bi xûşk û birayên xwe re li kolanan digere û wêneyan di dilê xwe de nîgar dike, yanê her yek ji vancelebên tore yê roleke xwe taybetî heye û yek dewsa ya din nagre, lê hemî bi hev re bi kardeyêke gelemperî radibin û dikevin xizmeta civaka mirovayetiye.

- 2 - Destpêka avakirina çîrokê û pêşketina wê di dîrokê de:

Li roavayê mêjûya wêjeyê, gelek berxwedan di warê nivîsandina çîrokê de dîtine. Di sedsalên çardan de, li bajarê (Roma) berxwedanekê di rojên qesrê (Fatîkan) de destpêkir, ew roja bi navê (kargeha derewan) hatibû naskirin.

Heroj êvarê, çend sikreterên (Baba) û bi hawrêyên xwe ve (li kargeha derewan) beşdar bibûn, di wir de, nûçe û pir tiştên bi ken û sêr, li ser mêr û jinên Îtaliya û her weha li ser (Baba) bi xwe jî, ji hev re digotin, lewre pir kes li vê (kargeha derewan) amade dibûn, ta ku, tu kes li ser wan jî, vir û fortan nekin.

LABÎRENTA EDEBÎ

Senar Şahîn

Edebiyat gelek girîng e. Xwendina berhemên edebî pirr xweş e. Edebiyat jî wek labîrentê ye, çawan ku mirov bikeve nav labîrentê û hendî nikarê derkeve, edebiyat jî wûsane ku mirov gava bikeve nav hendî jê nikare derkeve. Di esasê xwe de piştê ku mirov ket nav, ji xwe hendî hewce nake ku mirov ji nav derkeve. Edebiyat wek bexçeyê “aden”ê ye, hemû tewir dar û fêkî, gul û çiçek tê de heye. Ma mirov çawan qîma xwe dike ku ji nav wan gul û nêrgizan derkeve. Hestê mirov bi wan gul û fêkiyan xweşhal dibe, mirov bi wan bextiyar dibe.

Edebiyata Kurdî a devkî pirr dewlemend e, ya nivîskî jî ber bi dewlemendiyê ve diçe. Di van çend salên dawîn de gelek berhemên edebî yên hêja li derveyî welêt - xaseten jî li Swêdê- hatin weşandinê. Pirtûka bi navê “Labîrenta Cinan” jî ji wan berheman yek e. Ev cara duyem e ku ez vê pirtûkê dixwînim. Her çiqas nivîskarê pirtûkê Hesenê Metê wê wek roman bi nav nekiriye jî, ev pirtûk 24 ayar roman e, bi her awayî berhemek edebî ye. Labîrenta edebiyatê di vê berhemê de heye. Berhem gulek ji baxê îremê ye. Realîteya civaka Kurd, rastiya gundiyên Kurdistanê, qarekterên Kurd di vê pirtûkê de heye. Ez dê li ser van tiştan bi kurtahî hinek bisekinim.

Qehremanê romanê mamoste Kevanot e. (Nivîskar vê navê ecêp ji ko diye mirov şaş dimîne.) Ew ji bo ku di wî gundî -ku mamostekî berê ji wî gundî re dibêje “Gundê dînan” di dibistanê de ders bide, tayina wî derdikeve wî gundî. Wexta ew û xanima xwe Nêrgiz diçin gund, di rêde, ew hawakî balkêş bi xanima xwe re diaxife. Nivîskar jina mamoste Kevanot Nêrgizê, gund û gundiyan, 16 mal û malbatên gund bi şeweyek gelek baş bi xwendevanan dide danasîn. Lê mamoste Kevanot nade danasîn. Di derbarê wî de, di derxeqê xwî û qareqterê wî de agahdarî tune. Diyar nîne ku bi rastî jî Kevanot bi xwe mirovek çawan e. Têt fêmkirin ku mamoste Kevanot mirovek baş e, xêrxwaz e. Bi keçika ku mar pê ve daye re alîkarî dike. Lê dîtîna û ramanên mamoste çi ne? Ne diyar e. Gelo ew welatparezekî Kurd e, yan mirovekî normal ji xelqê ye? Gelo siyasî ye, yan ne siyasî ye?

Bavê Gebran cara duyem dizewice. Di nav Kurdan de du car zewicandin gelek çêdibe. Bavê Gebran bi keçikek piçûk re dizewice. Ev jî di nav Kurdan de dibe. Ji pirraniya mêrên Kurdan ji jinên xwe mezintir in, bi emirtir in. Di nav gel de idiyomek heye dibêjin; Kurd wexta dewlemend bibin yan dizewicin yan jî mêt dikujin.

"Ew jî doxînsistekî miriyê jinan e!" Ev jî rast e. Kurd doxînsist in. Eqilê Kurdan tim li ser penîsê wan e.

Gebrann ji mamoste Kevanot re dibêje: "...- bifikire ku di vî gundî de, ne tenê bavê min û ne tenê apê min... gişt... yek ji yekê xirabtir e. A piştî çend mehê din tu ê bi xwe jî bibînê bê çi ehmeq, saxik, kêmaqil û rengdîn..." di wî gundî de hene.

"Ehmeq, saxik, kêmaqil û rengdîn" di nav her cîvakê de hene. Lê di nav Kurdan de hîn pirrtir e. Kêmaqilî û ehmeqîya hinek Kurdan bûye belayê serê wan. Cehşîtî û xaîntiya hinek Kurdan mala Kurdan şewitandiyê.

"Kûpo î mezinê malê daxwazeke din ji Çavbeloq dike û pê dide zanîn ku ew bi jina birayê xwe î rihmetî re bizewuce." Ev tişt jî di nav Kurdan de pirr hatiye kirin. Gelek jin ku mêrê wan dimirin yan têne kuştin, bi birayê mêrê xwe re dizewicin.

Baweriya bi motîfa cinan jî di nav gelê Kurd de heye. Kurd û bi taybetî jî gundiyên Kurdan bi hebûna cinan bawer dikin. Ji xwe li gor dîne îslamê jî cin hene.

Di rûpela 65'an de nivîskar dîrek bi xwendevanan re dikeve diyalogê û 16 malên gund bi xwendevanan dide danasîn. Nivîskar van 16 malan bi devê Gebran bidana qalkirin hîn baş bû. Yanî Gebranê ku ji wî gundiye û hemû gundiyan yek bi yek ji piçûkên wan hetanî mezinan nas dike, wê 16 malên gund ji mamostere qal bikirana metodek hîn baştir dibû.

Nivîskar di vê pirtûkê de hin kelîme bi kar aniye ku gelek kes bi maneya wan kelîmeyan nizanin. Ji qalkirinê -behskirinê re "çêlî" gotiye. Ji nezerê re "çavînokî" gotiye, û hwd. Di şûna metbexê de jî peyva "aşxane" bi kar aniye. Aşxane û metbex ne eynê tişt in. Di gel van tiştan, wek din zimanê nivîskar gelek baş e, zimanek edebî ye.

Di salên 70'yî de hinek nivîskarên Tirk bi navê "Köy Romanı -Romana Gund" gelek roman nivîsîn. Ji romana Hesenê Metê "Labîrenta Cinan" re jî mirov dikare bibêje ku ev "Koy romani, anku romana gund" e.

Ev pirtûka Hesenê Metê di nav weşanên "Welat" de derketiye. Weşanxaneya Welat gelek pirtûkên hêja weşand e. Lê çi heyf ku ev weşanxane niha rawestiyaye, hendî tu pirtûk naweşîne.

Weşanxaneya Welat gelek berhemên klasîk ya edebiyata cîhanê wergerand Kurdî û weşand. Em li jêr navê hemû pirtûkên ku ji alî weşanxaneya Welat ve hatiye weşandin, diweşînin. Yê ku bixwazin van pirtûkan bikirin dikarin ji navnîşana kovara Helwestê van pirtûkan bixwazin. Pirtûk bi %30 erzanî ye.

Pirtûkên Weşanên Welat

- 1 - Ardû - Hesenê Metê - Çîrokên Gelêrî
- 2 - Smîrnoff - Hesenê Metê - Novel
- 3 - Labîrenta Cinan - Hesenê Metê - Roman
- 4 - Rojek Ji Rojên Evdalê Zeynikê - Mehmed Uzun -
- 5 - Mirina Egîdekî - Mehmed Uzun - Destan
- 6 - Tilûrê Bêgane - Redwanê Alî - Novel
- 7 - Mehkûm - M. Alî Kut - Novel
- 8 - Hatıralarım - Musa Anter - Bîranîn
- 9 - Siwarên Êşê - Fawaz Huseynî - Novel

Yên Wergerê :

- 10 - Keça Kapitan - Puşkîn - Roman
- 11 - Mirina Karmend - Çexov - Kurteçîrok
- 12 - Merivên Reben - Dostoyevskî - Roman

Berhema HESENÊ METÊ ya nûh

EPÎLOG

Derdikeve!

K. HELWEST

Romana nivîskarê Îtalî Alessandro Baricco “Îpek - Hevrîşim” romanek gelek xweş e. Ev roman romana lêgerîna bextiyariyê ye. Ev roman wexta ku di Îtalyayê de hate weşandinê, di nav sal û nivî de 250 hezar hate firotinê. Romana bi navê “Hevrîşim” bi 17 zimanan hatiye wergerandin û weşandinê. Li tirkîyê jî bi tirkî di nav weşanên CAN de hate weşandinê.

Bûyera romanê di sala 1861'an de li başûrê Fransayê derbas dibe. Herve Joncour bi jina xwe re jiyaneke bextewarî didomîne. Ew bi çandiniya Hevrîşim debara xwe diburînin. Ji kurmê Hevrîşiman Hevrîşim çêdikin û difroşin. Di demekî de nexweşî dikeve nav kurman. Herve Joncour ji bo ku kurmê Hevrîşiman yên baş bikire diçe Japonyayê.

Herve Joncour diçe Japonyayê. Li wir keçikek pirr xweşik û delal dibîne. Ew û keçik zimanên hevûdu nizanin, lê bi çavan, bi meymikên rûyên wan di nav wan de dilgermiyek dest pê dike. Romana Hevrîşim romanek evînî ye. Bi metoda çîrok qalkirina klasîk hatiye nivîsîn.

Herve Joncour bi cazîbeya erotîk ya keçikê mest dibe. Herve kurmên Hevrîşim dikire û vedigere tê welatê xwe. Di wê demê de ji bo ku firok tunebûn di sê, çar mehan de ancax mirov dikaribû biçe Japonyayê û vegere. Hevre cara duyem dîsa diçe Japonyayê. Keçikê dibîne. Keçik vê carê kaxizek dinivîse û di pê. Hevre dîsa vedigere Fransayê. Ew kaxiz pê re ye. Hevre demek paşê kaxiz dibe bi yekê ku dikare bi Japonî bixwîne dide xwendin. Di kaxiz de tenê ev gotin heye: “Veger were, heger tu neyî ez dê bimirim.”

Hevre Joncour cara sêyem diçe Japonyayê. Vê carê demekî dirêj li wir dimîne. Şevêk keçik tê û dikeve nav livînê wî. Ew herdu hetanî serê sibê bi hev re eşq dikin. Hevre di jiyana xwe de şevêk ewqas xweş û bi tehm derbas nekiriye. Keçik bi her awayî wî mest dike. Ew şev ew herdu jî li hev şa dibin.

Hevre Joncour dîsa vedigere tê welatê xwe. Bi şev bi jina xwe re eşq dike. Her wekî ku ew bi wê keçikê re eşq dike, hemû hunera ku di dema eşqê de bi keçika spehî re kiribû, bi jina xwe re jî dike. Jina wî mest dibe û ji eşqan, ji dilşahiye hêstirên şabûniyê dirijîne. Hevre Joncour şaş dibe, ji jina xwe dipirse; gelo ji bo çi digirê. Jina wî jî dibêje: “ji ber şabûniyê, te ez şad kirim îşev, loma ez digirim.”

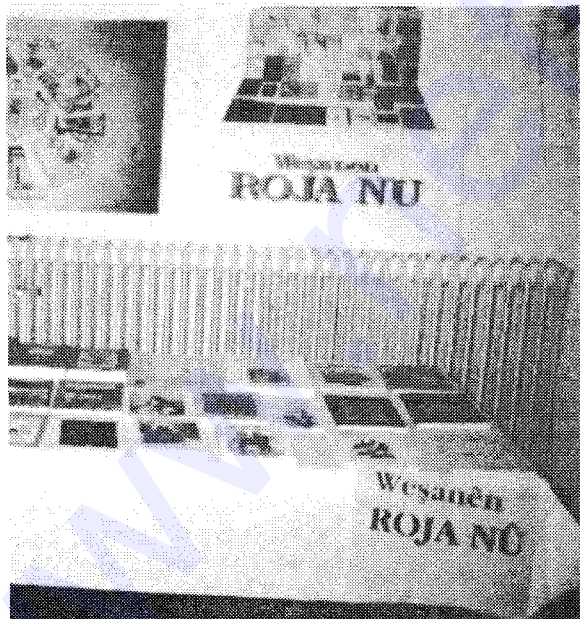
Jina Hevre Joncour ji bo ku wî şad bike çi ji destê wê tê dike. Lê heş û eqilê Hevre li ser keçika li Japonyayê ye. Di wê demê de di Japonyayê de şerê navxweyî dest pê dike. Gundiyên Japonyayê li dij sazumanê serîhildidin. Serîhildanek gelek mezin pêk tê. Hevre Joncour dixwaze biçe Japonyayê. Her çiqas yên derûdora wî, yên nas û dostên wî jê re dibêjin li wir şer heye, meçe, lê dîsa jî ew lê dixê diçe Japonyayê.

Hevre Joncour li Japonyayê gelek tişt dibîne. Gund û bajarên xirabe, wêrankirî, şerekî bê eman, serîhildana gel dibîne. Li jinika berdila xwe digere, paşê wê dibîne. Keçik jî beşdarê serîhildanê bûye.

PÊŞENGAHA PIRTÛKÊN KURDÎ YA DUYEM VEBÛ

Wêşanxaneyên Kurdan yê li Swêdê di sala 1996'an de "Pêşengaha Pirtûkên Kurdî Ya Yekem" vekirin. Îsal -1997- jî ya duyem vekirin. Wêşanxaneyên Kurdan biryar girtine ku vekirina pêşengahê bikin wek tradîsîon û her sal wek adetî di meka 12'an de-di meha Kanûnê de- vebikin. Pêşengahê par li xaniyê ABF'ê, îsal jî li Alvik'ê vekirin.

Sala parîn wêşanxaneyên Kurdan yê ku beşdarê pêşengahê bûbûn hindik bûn, îsal pir bûn. Wêşanxaneyên ku beşdarê pêşengahê bûn ev in:

Apec, Çanda Nûjen (Helwest), Deng, Diljen, Jîna Nû, Kitab-î Erzan, Wêşanên Welat, Kawa (wêşanxaneya Kurdên başûrê biçûk e), Kulturföreningen SV-Kurdistan, Medya, Mezopotamya, Nûdem, Pencînar, Roja Nû, Sol - Förlag, Svartvitt (Ev herdu wêşanxane navên wan bi Swêdî ne, lê wêşanxaneyên Kurdan in.)

Di pêşengaha pirtûkên Kurdî de her çiqas pirtûk kêmkê bûne firotin jî, ev çalakî bi her awayî girîng e, û divê bê domkirin. Li gor salaçûyî, îsal baş bû. Întesa gel hebû. Gelek mirov hatin û pêşengahê gerîyan, gelek pirtûk kirîn. Wêşanxaneyên Kurdan îsal jî par pirtir pirtûk firotin. Pirtûkên ku li ser maseyan hatibû raxistin jî yê par pirtir bû. Xuya bu ku wêşanxaneyên Kurdan di sala 1997'an de gelek pirtûkên nûh weşandine.

Bi hêviya ku ev tradîsîon dom bike û li Stockholmê hersal pêşengaha pirtûkên Kurdî di meha 12'an de bê vekirin.

Pirtûkên Nû

XWENDINA KURDÎ
Dr. Kamiran Alî Bedir-Xan

JİYANA CELADET BEDIR-XAN
Konê Reş

EY ŞEHÎD, HEY HEBÛN
Lokman Polat

Weyla Licê, Weyla Licê
DÎROKA BÎRANÎNA ŞEHÎDAN
Dilpêt Jêlî

ÊŞA HADEPÊ JANA AMEDÊ
Seracettîn Kirici

Bixwînin! Bidin Xwendin!

Têbinî: Hûn pirtûkên li jor dikarin ji navnîşana
kovara Helwest'ê bixwazin

Navnîşana Xwestinê : Tensta Alle 43 - 2tr.
16364 SPÅNGA - SWEDEN

HELWEST

Kovara Kulturî û Lîteraturî

Hejmar / No: 9 — Sal / Year - Zivistan - 1998

SERPÊHATÎYÊN JINÊN KURD

J
I
N

Û

Zîndan

Lokman POLAT

JIN
Û
ZÎNDAN

WEŞANÊN ÇANDA NÛJEN

Z
Î
N
D
A
N

JIN

Û

ZÎNDAN

Lokman Polat

Derket !

Bixwînin! Bidin Xwendin

Weşanên Çanda Nûjen

Helwest = ISSN - 1400 - 9404